

HELWEST

KOVARA ÇAND Û EDEBÎYATA KURDÎ

- * Helwesta Rexnegiriyê
- * Rexneyên Edebî û Valahiya Rexnegiriyê — Lokman POLAT
- * Huner û Pêvajoya Nû — N. ZAXÛRANÎ
- * Muzîka Kurdî — Senar ŞAHÎN
- * Rewşa Nivîskarên Kurd — Cîhan DILŞAD
- * Bexçeyê Evînê — Bawer DELÎL
- * M. Emîn BOZARSLAN û Berhemên wî
- * Post - Modernîzm — Burhan GUNEL
- * Hîmdarê Edebîyata Kurdî Ehmedê Xanî — M. YILMAZ
- * Ziman û Zimanê Kurdî — Sîpan — Medenî FERHO
- * Nivîskarî û Berpirsiyarî — Z. ŞÊXMÛS
- * Ji Bo Nameyên Xwendevanan
- * Xelata Kurteçîroka Kurdî

HELWEST

Kovara Çand û Edebîyata Kurdî

Utgivare
Modern Kultur Förlaget

Xwedî
Weşanên Çanda Nûjen

Birêvebirê kovarê
Lokman POLAT

Hejmar : 1

Sal / Year : 1995

Abonêfî
Salek : 150 Kr.

Postgîro : 9 13 31 — 9

ISSN — 1400 - 9404

Helwest kovara çand û
edebîyata Kurdî ye.
Rûpelên wê ji hemû
nivîskarên Kurd re
vekirîne. Berpirsiyariya
her nivîsê, ya nivîskarê/a
wê ye.

Navnîşan / Adress:
Tensta Alle 43 - 2tr.
16364 Spånga /Sweden

NAVEROK

- * 5 - Helwesta Rexnegiriyê
- * 8 - Rexnên Edebî û Valahîya
Rexnegiriyê * Lokman POLAT
- * 11 - Huner û pêvajoya nû
N. ZAXURANÎ
- * 19 - Muzîka Kurdî
Senar ŞAHÎN
- * 21 - Rewşa Nivîskarên Kurd
Cihan DILŞAD
- * 24 - Bexçeyê Evînê
B. DELÎL
- * 25 - Post - Modernîzm
Burhan Gunel
- * 29 - Keça Elewî
- * 32 - M. E. Bozarslan
- * 38 - Hîmdarê Edebîyata
Kurdî Ehmedê Xanî
- * 42 - Ziman û Zimanê Kurdî
- * 44 - Sîpan - Medenî FERHO
- * 47 - Nivîskarî û Berpirsiyarî

JI BO NAMEYÊN XWENDEVANAN

Gelî xwendevanan!

Kovara **Helwest** bi hejmara xwe ya yekemîn ji we re rojbaş dibêje. Rûpelên kovara **Helwestê** ji nivîs û nameyên xwendevanan re vekiriye. Di van rûpelên kovara **Helwestê** de bi nameyên xwe dîtî û rexneyên xwe bînin ziman. hûn li ser kîjan babetî dixwazin, dikarin mineqeşe bikin.

Kovara **Helwestê** bîr û bawerîya xwe bi azadîya fikirî, ramanî haniye. Her mirov azad e ku ji bo her tiştî fikirê xwe bibêje, helwesta xwe eşkere bike. Çawan ku di pirsên siyasî û civakî de her mirov xwedîyê helwestek e, di pirs û babetên çandî û edebî de jî divê helwestekî mirov hebe. Bi nameyên xwe, hûn dê kovarê dewlemend bikin.

Em li benda nameyên we ne. Di nameyên xwe de ji bo kovara **Helwestê** jî dîtinnên xwe bibêjin, rexneyên xwe bikin. Bi dîtî û rexneyên we, bi pêşniyazên we, dê kovara **Helwest** baş bibe, bike-mile, têkûz bibe, xurt bibe.

Ji bo kovareke xweş û baş, ji bo kovarek ji alî naveroka xwe ve dewlemend, ji bo mineqeşe û rexneyên edebî, destên xwe bavêjin pêûsê û ji kovara **Helwestê** re name binivîsînin û bişeynin.

Em li benda nameyên we ne.

Kovara Helwest

HELWESTA REXNEGIRIYÊ

Xwendevanên hêja!

Kovara çand û edebîyata Kurdî **Helwest**, dê li ser bingeha mineqeseyên çandî û edebî û rexnegirîya zanîstî û edebî weşana xwe bimeşîne. Di nav weşanên Kurdî yê heyî de beşa herî qels tûnebûn an jî nekirina rexne û mineqeseyên edebî ye. Di nav Kurdan de rexnegirîya edebî qet pêş neketiye. Li ser cure, cure babetên çandî û edebî mineqeşe nayê kirin. Di nav weşanên Kurdî yê heyî de valahîya herî mezin tûnebûna mineqeşe û rexneyan e. Kovara **helwest** bi bawerîya ku piçek be jî, vê valahiyê ti jî bike û di vê babetê de **helwestek** rexnegiriyê bixe jîyanê, dest bi weşana xwe dike.

Kovarên Kurdî yê heyî, hemû jî li gor xwe rolekî di-leyizin. Kovara **Helwest** alternatîfa van kovarên heyî nîne. Naveroka kovara **Helwestê** jî

van kovarên heyî dê cîhê be. Pêwîstiya bi her awayî cure cure kovarên Kurdî heye. Neteweyên cîhanê, her kê bi zimanê xwe bi sedan kovar derdixin. Kovarên xwerû Kurdî-Latînî hemû li ser hev jî dehî nabûre. Di her babetî de kovarên li gor şaxên xwe yê taybetî hebe baş e. Çawan ku kovara "**Şano û Sînema**" kovara "**Berhem**" û kovara "**Nûdem**" li gor şaxên xwe kovarên taybetî ne, kovara **Helwestê** jî dê li gor xwe kovarek li ser hîmên rexnegiriyê û mineqeşê kovarek taybetî be.

Di nav nivîskar û rewşenbîrên Kurdan de rexnegirî baş nehatiye fêmkirin. Pîvana rexneyên edebî divê li nav Kurdan bê rûniştandin. Li gor metoda rexnegirîya edebî divê li berhemên edebî rexne bê kirin.

Kovara **Helwest**, dê rûpelên xwe jî mineqeşe û rexneyên

Helwesta Rexnegiriyê

îlmî-zanîstî re vebike. Li gor metoda rexnegiriya zanîstî dê berhemên çandî û edebî binirxînê.

Kovara **Helwest** hejmara yekemîn dê ji bo tûnebûna mineqeşe û rexneyan gazînek be. Lê, hejmara duyemîn dê bi naverokekî xurt û hemû jî bi nivîsên rexne û mineqeşeyê bê dagirtin. Li ser her babetên cuda, li ser problemên edebîyatê û nivîskarîyê, dê gelek nivîsên mineqeşê bê weşandinê. Li benda hejmara duyemîn bin.

Kovara **Helwest** ji hemû nivîskarên Kurd re vekirîye. Ew xwe pozbilind nabîne û qîmetê dide hemû nivîsan. Nivîsên ku ji kovara **Helwestê** re bê rêkirin, ew nivîs dê bêne weşandin. Kovara **Helwest** Ji bo naveroka nivîsan helwestek negatîf nîşan nade û van nivîsan li gor pîvanên xwe li mêzînê naxe. Ji bo naveroka nivîsan bila xwendevan biryara xwe bidin. xwedîyên eslî yên kovaran xwendevan bi xwe ne.

Kovara **Helwest**, ji bo ku bi

naveroka xwe dewlemend be, ji babetên cuda cuda, dê nivîs biweşîne. Dê beşên helwestên çandî û edebî, helwestên muzîkî, helwestên zimanî û helwestên dîrokî hebin. Di van beşan de, dê nivîsên cure bîr weşandin e. Di her hejmara kovara **Helwestê** de, dê beşa "**Cihana Nivîskarên Kurd**" hebe. Di vê beşê de em dê li ser portreyên nivîskaran, li ser kar û xebatên wan yê edebî û li ser berhemên wan yê edebî û lêkolînî rawestin. Di vê hejmarê de em bi nivîskarê Kurd yê navdar birêz **M. Emîn Bozarslan** dest pê dikin. Di hejmara bê de, **Gabbar Çîyan, Medenî Ferho.....** û herwiha dê bi yê din berdevam bike.

Kovara **Helwest**, helwesta naecibandî nîşan nade. Di her nivîsê, di her berhemê de kedek heye. Kovara **Helwest** ji vê keda mejî re hûrmet nîşan dide. Her berhemek edebî li gor xwe xwedîyê qîmet û rûmetê ye. Kovara **Helwest**, dê helwesta

Helwesta Rexnegiriyê

rexneyên ku kêmanîyan bibîne, rexneyên ku rê nîşan bide, rexneyên çêkirinê ji xwe re bike bingeh. Rexneyên xirabkirinê, yên hesûdîyê, yên naecibandinê û pozbilindiyê dûrê kovara Helwest in. Rexneyên weha tu feydeyek ji çand û edebîyata Kurdî re nayine.

Kovara Helwest, dê di hêla mineqeşe û rexnegiriyê de bibe çirîskek, bibe meşaleyek. Kovara Helwest bi naveroka xwe ya mineqeşan û rexneyan dê ji bo pêşveçûna çand û edebîyata Kurdî xizmetek bike. Jiyan bi mineqeşe, rexne û helwestên rast pêşve diçe.

Ji bo hejmara duyemîn em li benda pêşniyaz û rexneyên we ne. Ji me re nivîsên mineqeşe û rexneyan bişeynin. Nivîskarên Kurd yên nûh ku xwerû bi zimanê Kurdî dinivîsîn, kovara Helwest ji bo we firsendek e, îmkanek e. Berhemên xwe yên nûh, nivîsên xwe yên pak ji kovara Helwestê re

bişeynin. Vê tiştî jibîr nekin; Nivîs ji bo weşandinê, ji bo ku bê xwendin tê nivîsandin.

Kovara Helwest, dê berhemên nivîskarên Kurd yên nûh derkefî ji xwendevanan re bide danasînê. Di beşa "Cihana Pirtûkan" de, dê bi giranî li ser berhemên nivîskarên Kurd yên nûh bisekine. Bi rexneyên çêkirî yên dostanî van berheman şîrove bike, xeta û kêmanîyan bi dostanî raxe holê ku ew nivîskarên nûh di afirandinên xwe yên din de xwe ji van xeta û kêmanîyan rizgar bikin. Aligirê wan yê herî mezin bi rexneyên xwe yên dostane û çêkirî, bi helwesta xwe ya rast ya îlmî-zanîstî, dê kovara Helwest be.

Hetanî hejmara duyemîn hûn bimînin di xweşiyê de xwendevanên ezîz û delal.

Kovara Helwest

REXNEYÊN EDEBÎ Û VALAHÎYA REXNEGIRIYÊ

Lokman POLAT

Edebîyatek t êkûz hêza xwe ji rexnegirîyê distînê. Rexne edebîyatê pêşve dixe, jê re rê vedike. Edebîyat bi rexne xurt dibe, devlemend dibe. Cûre - cûre rexne hene. Rexneyên pûç û vala, rexnên xirabkirinê tu feydêk nade edebîyat û hunerê. Lê, rexnên îlmî, zanîstî, rexnên objektîf gelek feyde dide edebîyatê û nivîskarên edebî.

Ji bo edebîyatek nûjen, ji bo pêşveçûna çand û hunerê rexneyên zanîstî gelek pêvîst e. Di edebîyata Kurdî de hêla herî vala rexnegirîye. Valahîya rexnegirîyê gelek astengan bi xwe re tîne. Çand, huner û edebîyat bê rexneyan pirs û pirsgirêkê xwe çareser nake.

Gelek pirtûkên helbest, roman û çîrokên Kurdî derketin. Her sal yê nûh tên weşandin. Li ser van pirtûkên heyî kesek dengê xwe nake. Pirtûkên çawan in? Naveroka wan li ser çi hatine avakirin?, zimanê wan yê edebî çawan e?, Ne başî û ne xirabî kes qal(behs) nake, nanirxînê, rexne nagrê. Heger li wan pirtûkan bi çavekî zanîstî û objektîf rexne bînin kirin, dê nivîskarên wan pirtûkan ji wan rexneyan ders derxin, xwe ji şaşîtiyan rizgar bikin û dê berhemên hîn baştir biafirînin.

Pirtûkek ne tenê malê nivîskarê wê ye. Xwedîyê pirtûkê nivîskar, xwendevan û rexnegirê wê ye. Wek ku **Mehmed UZUN** jî dibêje: «Sê xwedîyê kitêbeke edebî hene; nivîskar, xwendevan û rexnegir. Nivîskar kitêba xwe diafirînê û diweşînê. Piştî ku kitab weşîya, ew xwedî diguherîne û xwendevan dibe xwedîyê kitebê û bi xwendin û dîtînin xwe li kitêbê xwedî derdikeve û wê dike nemir. Herçî rexnegir e, ew di navbera nivîskar û xwendevan de pireke xurt e. Ew pireke welê ye ku herdu alîyan digihîne hev û alîkarî li herdu alîyan dike da ku nivîskar hîn çêtir binivîse û xwendevan hîn çêtir bixwîne. Bi vî awayî rexnegir alîkarî li jîyana edebî dike da ku ew hîn geştir, xweştir, pêşkeftîtir û kûrtir bibe.» Kar û xebata rexnegirîyê hêsan nîne. Zehmet e. Lê ev karê zehmet, ji bo ku jîyana edebî pêste dixê, karekî pîroz e. Divê bê kirin.

Rojname û kovarên Kurdistan hema bibêje hemû jî yên sîyasî ne. Bi giranî nivîsên sîyasî û teorîk di wan de têne weşandin. Ev nivîsên teorîk yên sîyasî hemû jî bi zimanê tirkî tên nivîsandin. Di wan kovar û rojnaman de çend rûpel bi Kurdî ne. Ev rûpelên ku bi Kurdî ne jî, yan helbest û çîrok, yan jî nivîsên virde, wêde têde hene. Nivîsên li ser pirs û problemên edebîyatê pirr kêmtir tên weşandinê. Danasîna rojname, kovar û pirtûkên Kurdî nayên kirin. Çi heye ku di hîn kovar û rojnaman de kovar û pirtûkên Tirkî têne nasandin. Di rûpelên çand û edebî de nivîsên li ser edebîyata tirkî û bi zimanê tirkî têne weşandinê. Min wexta ku vê nivîsê dinivîsand çend kovar û rojnamên Kurdistan ji min re hatin. (Ez abonê hemû kovar û rojnamên Kurdistan im. Hemûyan—yên xwerû bi Kurdî û yên bi Kurdî-Tirkî— hejmar bi hejmar dixwînim.) Di van hejmarên rojnamên Kurdistan de helbestvanên bîyanî dabûn danasînê, kovarên çandî û edebî yên Tirkî dabûn danasînê. Min jî qelema(pênûsa) xwe girt destê xwe û kovara çandî û edebî ya Kurdî, Nûdemê hejmar 12

Rexneyên Edebî

nivîsand û wê da danasînê. Li gor bîr û bawerîya min, divê em ewil kovarên Kurdan, nivîskar û helbestvanên Kurdan bidin danasînê.

Li cem nivîskarên tirkan, di nav edebîyatnasên wan de wek usul e, nivîskarên wan yên bi nav û deng wexta pirtûkek diweşîne, li ser wê pirtûkê gelek nivîs tê nivîsandin. Li cem me nivîskarên Kurdan ev jî tune ye. Nivîskar nas be, bi nav û deng be jî, wexta pirtûk diweşîne kesek li ser wê pirtûka wî tiştek nanivîsîne. Nivîsek an jî du nivîsên îstîsna ne têde, nivîsên rexneyê nayê nivîsandin. Li ser pirtûkê bêdengîyek çê dibe, hetanî ku nivîskar pirtûkek din biweşîne. Di nav Kurdan de (Kurdistan Bakûr) nivîskarên ku xwerû bi Kurdî pirtûk dinivîsînin û yên ku di hêla edebîyatê de bi nav û deng in, yek ji wan **Mehmed UZUN** e û yê din jî **Firat CEWERÎ** ye. (Yên din jî hene, ezê wek mînak li ser van herdu nivîskarên xebatkar yên edebîyata Kurdî bisekinim.)

Li ser pirtûkên van herdu nivîskarên Kurd çend nivîsên edebî hatine nivîsandin?. Pirtûka Firat Cewerî ya dawîyê **“Kevoka Spî”** ye. Li ser vê pirtûkê çend nivîsên rexnegirî û danasînê hatin nivîsandin. Min bixwe çar pirtûkên kurteçîrokan nivîsand û weşand. Xeynê du nivîskarên rojnameya **WELAT** (Ev herdu nivîskar **S. Berbang û Murat Yergîn** bû, ez ji wan re sipas dikim.) başqe tu nivîskarek nivîsek nenivîsand. Erênî an neyênî kesêk tiştêk negot, gelo ev pirtûk çawan in?, başin an xirab in?, xurtî û qelsîya wan di kîjan warî de heye?, di hêla naverok, ziman û temaya çîrokan de kêmanî çi ne? û hwd. kesek nenivîsand.

Rexneyek pozîtîf, dibe alîkar kû kêmanî ji holê rabin. Ev rastîyek zanîstîye, têt gotin ku; Çavên jîyana edebî rexnegir e. Xurtîya edebî bi rexnegirîyê ve girêdayî ye.

HUNER Û PÊVAJOYA NÛ

N. ZAXÛRANÎ

Di van deh salên dawî de di dîroka gelê Kurdistanê de serdemeke taze hat destpêkirin. Tevera rizgarîxwaz xwe bi hemû awayî nûjen dike. Bê dengî û qarîtî li seranserê Kurdistanê têt şikandin. Hestên netewî bi gîyan (rih) û can dibin. Dînamîkên civata Kurdistanê weke kulîlkên bihara rengîn ku li Newala Bunîsran geş û bal dibin, di hemû warê jîyanê de vedijîn. Serdema tevgerên netewî yên heremî ber bi dawîya xwe diçe. Şax û perên tevgera rizgarîxwaz ya gelê Kurdistanê weke rojên biharê bi gûmgûm û qêrîn xwe davêjin ser deşt û newal, bajar û gundên Kurdistanê. Êdî dîroka gelê Kurdistanê ya serûqûnî û serberjêr li ser lingên xwe kêlî bi kêlî bi rêk û pêktir têt rawestandî. Refên tevgera rizgarîxwaz ya gelê Kurdistanê bi hemû çîn û refên civata Kurdistanê kê-m-zêde tên xemlandin.

Ji aliyê din ve jî Kurd hêdî bi hêdî ji bin nîrê bîyanîya dijminên Kurd û Kurdistanê di hemû warê jîyanê de dûr dikevin. Rewşenbîrên me li xwe vedigerin, xwe baştir nas dikin. Pêt û tîrêjen tevgera rizgarîxwaz ya gelê Kurdistanê êdî di navbera çeperên netewî de nahilin, di serpêhatina jîyanê de regekî navnetewî digrin. Her weha welatê me Kurdan, Kurdistan ya bê statû û dabeşkirî bi neqşa xwe ya rengîn di televîzyon û çapemenîya cîhanê

Huner û pêvajoya nû

de têt belav kirin. Êdî dewletên kolonyalist yên ku Kurdistan di nav xwe de parkirine, nikarin weha bi hêsanî tevgerên demokratîk û bi reng mirovanti yên cîhanê bixapînin û di tarîtiyê de tevgêra berxwedanê ya gelê Kurdistanê serkût bikin.

Bê guman ev pêvajoya taze ya ku li Kurdistanê bi hemû awayî şax û per daye, divê ku ji aliyê hunermendên Kurdistanê ve bi çeşnên hunerî, bi estetîkên netewî jî bê xemlandin. Ji xwe ev pêvajoya nû ji bo afirandina berhemên hunerî ku bi destên hunermendên Kurd tî berhemkirin, rewşeke rengîn lidar dixê.

Lê belê, berîya ku mirov dest bavêjê afirandina berhemên hunerî divê ku mirov berîya hertiştî xwedîyê nerînek e zanyarî be di dorbera (derheqa) pirsgerêkên hunerî de di serpêhatina dîroka huner de bi awayekî tekûz, da ku mirov karibe xwe ji çewtî û kêmasîyên hinek hevalên "hunermend" ku bi zanîn an jî bê zanîn ketinê de, bi peyva hevî **A. Gramscî** "katharsîs" bike. Bi peyvek din xwe pak bike. Lewra dest nîşandana konaxa "kathartîkî" ji bo felsefa praksîs destpêkeke pir girîng e. Girîngiya wê ji vê yekê tê; Mirov bi saya rêgihîştina pêvajoya "kathartîkî" karê bi awayekî dîyalektîkî pirsgerêkên civakî, dîrokî û hunerî şîrove bike. Çîko pêvajoya "kathartîkî" bi zîncîra geşbûna dîyalektîkê ve diqunce. Ji hev vewejartina xelekên zîncîrê li ser şahrazabûna mirov dimîne.

Bê guman divê konaxa dîrokî û pirr kiritîk de ku welatê me Kurdistan tede dijî, berîya hemû tiştî pêwîst e ku berhemên hunerî xwedîyê rolekî "katharsîs" bin da ku berhemên hunerî bi mijarên xweyî bi reng civakî karibin hîmên tevgêra rixgarîxwaz ya gelê Kurdistanê bi gelek alî analîz bikin. Her weha divê ku berhemên hunerî bandora (tesîra) tevgêra rixgarîxwaz ya gelê Kurdistanê li ser keç û lawên Kurdistanê dest nîşan bidin bi vî awayî mirov bibe xwedîyê zanînekê bê ka tevgêra rizgarîxwaz çiqasî keç û lawên Kurdistanê perwerdekirine û bi çî awayî û ta çî musteweyî hiştîye ku li xwe veger in. Bi alîkarîya van krîterên ku li jor hatin dest nîşankirin, mirov karê bingehe bandora polîtîka dijmin ku li ser binyata asimîlasyonê têt avakirin xwe tê bighîne û bi vî awayî jî bê keç û lawên Kurdistan ta çî musteweyî li ziman, huner û dîroka xwe xwedî derdikevin, divê ku ji aliyê hunermendan ve bê geşkirin. Ji xwe ev pêvajoya ku bi xwîna keç û lawên Kurdistanê yên bejn taze ku ji bo azadî û serfirazîya niştîmana xwe têdikoşin û

Huner û pêvajoya nû

ji bo vê yekê jî ji alîyê hêzên barbar yên dagirkerên tirk ve di zîndan, li bajêr û gundên Kurdistanê, li serên çîyayên Kurdistanê tîrên terorkirin û her weha bi şîr û hêstirên dayîkên me Kurdan ku ji bo lorikên xwe dibarînin têt neqîşandin, bi qasî ku têt xwîyakirin berhemên ku divê demê de ji alîyê hunermendên Kurd ve tîrên berhemkirin, naveroka wan bi mijarên ku serçavîyên xwe ji cîvata Kurdistanê distînin, tîrên xemilandin.

Ji bo vê yekê jî wezîfa rexnegiran ya pêşîya pêşî ewe ku fikir û ramanên ji alîyê hunermendan ve di berhemê wan yên hunerî de hatîye hunandin, bi awireke bi reng civakî û bi pîrr alî li ser wan hûr û kûr bibe, da ku bi vî awayî berhema hunerî - bila çêşna wê çî dibe bila bibe jî- bi naverok û şêwa (şîkl) bê pêşkêşkirin ji xwendevanên hêja û delal re. Di van dem û dewranên dijwar de ku dijminên Kurd û Kurdistanê cengek e bi qirêj li pêşberî gelê Kurdistanê lidar dixê, bi hemû hovîtiya xwe bajar û gundên Kurdistanê wêran dike, keç û lawên Kurdistan yên çeleng ji bo dadana agirê rizgarîya niştîmana xwe berxwedanek e rengîn li welêt û derveyî welêt dîkin. Bi gotinek din, êdî keç û lawên Kurdistanê mîna bav û kalan ne bitenê çekan li pêşberî dijminên xwe kar tînin. Ji bo têkûzîkirin û xemlandina têkoşîna rizgarîxwaz ya gelê Kurdistanê hunermendên me yên hêja gelek berhemên delal û bi rûmet berhem dîkin. Di vî warî de gelek mînak hene ku mirov karê li ser wan mijul bibe û bi vî awayî ji derd û kulan jihevrake jî, lê ez dixwazim ku hinekî li ser romana **Mehmed UZUN** ya bi navê "Sîya Evînê" rawestim.

Dema ku mirov romana "Sîya Evînê" dixwîne hingavê demek e kurt ji dîroka rewşenbîrên Kurdistanê ku ew bi xwe jî birek ji birrê dîroka tevgêra rizgarîxwaz ya dûr û direj e, têt berçavên mirov. Bi saye xebatek e dijwar û bêhempa ya **Mehmed UZUN** mirov dibe xwedîyê nerînek e bi rêk û pêk dorbera xebata ronakbîrên Kurdistanê yên wê demê.

Di romana "Sîya Evînê" de jîyana rewşenbîrêkî Kurd ku ji bo serfirazîya niştîmana xwe di dema xortanî ya xwe de têkoşînek pîrr dijwar li pêşberî hovîtiya Kemalîstên barbar daye, ji alîyê nivîserê romana "Sîya Evînê" ve bi zîmanekî xweş, bi peyvên xwe yê hilbijartî ku darîstana hevokan mîna keçên Kurdistanê yên xwedîyê çavên reş, bejn bilind û lihevhatî, bi çavan keziyên xwe yên reş û

Huner û pêvajoya nû

dirêj dihonin, weha jî nivîser romana xwe li dorberê jîyana **Memduh Selîm** Begê hunandîye. Ji bilî vê jî nivîserê romanê di nav şaxê perên jîyana **Memduh Selîm** Begê de kar û barê polîtîkî ku ji aliyê rêxistinên me Kurdan yên wê demê dihat kirin, bi hinek rexneyên di cîhên xwe de naveroka romana xwe xemilandîye.

Lê gelek mixabin vê xeml û xêla wê ya ku bi motîvên cîvakî ku bi herkendina romanê ra hatina vegotin, çêşna edebî ya romanê gelekî qels û tengezar kirîye. Ji ber vê yekê jî mirov kare bi hêsanî bibeje ku çêşna romanê ya edebî ji rengê hunerî behtir rengê pirtûkeke nîvdîrokî standîye. Her çiqas birêz **Mehmed UZUN** ji ber vê endîşa xwe ku dibêje: “Ji ber ku tarîxa gelê Kurd û welatê Kurdistanê, bi darê zorê hatîye guhertin. Kurd ji tarîxa xwe bi dûr ketine, bi gotinek din ew hatine bi dûrxistin.” (1) Mafdar be jî divê ku bi tu awayî motîfên polîtîkî, cîvakî û dîrokî ku ji aliyê nivîserekî di berhemên xweyî edebî de bi kar tîne, nebin hoyê ku çêşnên edebî di nav şax û perên wan de bîndar winda kirin. Ger weha bibe hingavê berhemên hunerî bi çêşnên xweyî edebî qels dibin.

Ji bo ku di vî warî de pirsîrêk baştir bê têgihîştin û fireh bê ve-wejartin pêwîst e ku mirov xwe li ser mijarê hûr û kûrtir bike. Berîya niha bi çendekî “**Jîyana Nû**” ket destê min. Di nav rûpelên “**Jîyana Nû**” de nivîsek e bi zimanê tirkî ku ji aliyê hevrê Hesen Asgar ve bi navê “Pakkirin di şoreş û huner de” hatibû nivîsandin li ber çavên min ket. Kêmasîya ku di “**Sîya Evînê**” de xwe dabû xwîyakirin û min di rêzên jorîn de balkişand e ser hevrê Hesen dixwazê ku vê kêmasîya ha bi vegotina xwe kronîk bike, weke tişteki zanyarî “teorîze” bike û bi vî awayî bi me bide pesend kirin. Lewra ew dibêje ku; “Di şertên me de, dev ji meylên ku hemû fonksîyona huner dixin mistewa hazê bê berdan ji hunerê ku aliyê wî yên geşkirin û pakkirinê derneketibin ber bi pêş, nabe hunerî şoreşger.” (2) Bi rastî mirov hinekî şaş dike. Rast e, ez jî bi te re ku fonksîyona huner bi yek alî bi tenê bi hazê ve bîndar sînorkirin, wê demê berhemên hunerî ji jîyana cîvakî a xeml û xêzên wê dûrdikevin û bi wî awayî tîndar abstrakkirin. Ji xwe rexnegirên îdealîst yên bi ser ekola Hegel ve nerîneke wilo diparastin û dixwestin ku berhemên hunerî bi îmajan bîndar xemlandin. Ji aliyê din ve jî ku mirov li te guhdarî dike û dibîhîze ku tu dibêjî “..... hunerê ku aliyên wî yên geşkirin û pakkirin derneketibin ber bi pêş

Huner û pêvajoya nû

nabe hunerê şoreşgerî” wî çaxî ji berhema hunerî ji kirasê xweyî hunerî derdikeve û dibe fenomenek e civakî, felsefî an jî dîrokî hevrê can!

Lewra baş têt zanîn ku dema fenomenên olî, felsefî û polîtîkî di naveroka xwe de bûne xwedîyê uslûbekê û bi alîkarîya zimanekî pak û zelal hatin vegotin, wê demê mirov kare van fenomenan mîna berhemên edebî pesend bike. Anjî ku mirov bi balek e fereh û kûr kare bibe ku fenomena edebî pêşkêşkirina fikrane bi awayekî îmajkî. Her fikir bi xweza ya xwe nûnerkirina (temsîlkirina) bûyerên bi reng beşerî ye, ku ew jî mirov bivê-nevê di dawîya dawîn de xwedîyê rexnek ji rengê jîyana cîvakî ye. Di bingehê xwe de obje (kirdê) edebîyatê jîyana mirovanti bi xwe ye.

Lê ku mirov nivîsandina hevrê Hesên Asgar bi rêk û pêk dixwîne, hingavê bi hêsanî têt xwîyakirin ku metna nivîsandina wî mîna gundîyên Kurdistanê ku ji tîrsa çûkan zêvîyên xwe bi himbiz tov dîkin, weha jî vîna di teksa nivîsandina xwe de polîtîka heta ku jê hatiye reşandîye. Bi vê reşandina wî ya bi himbiz hiştîye ku pêlên polîtîkê di nava xwe de pêl û xemlên hunerî bi carekê winda kîrine. Ji ber vê yekê jî motîfên polîtîkî di nava nivîsandina wî de bi awayekî tazî tîn xwîyakirin. Ji vê yekê wîrdetir jî peywendîyên rast û rê (dîrekt) di navbera kategorîyên estetîkî û polîtîkî de tîn danîn. Bi vî awayî jî mirov bivê-nevê kategorîyên estetîkî kategorîyên polîtîkî taqlîd dîkin. Bîteqlîdkirina kategorîyên polîtîkî ji alîyên kategorîyên estetîkî ve xweserîya (otonomîya) huner jî holê radibe. Çi ku berhemên edebî ne belge ne ji bo ku mirov derd, kul û meremên xweyî polîtîkî bi alîkarîya wan çareser bike.

Ji alîyê din ve jî divê baş bê zanîn ku huner, polîtîka û dîrok asîmetrîkin. Her çiqas birêz **Mehmed UZUN** hewl dide ku şeweyê nivîsandina xweyî bi reng nivî dîrokî ku di romana xwe ya bi navê “**Sîya Evîne**” de bikaranîye bi alîkarîya Marguerîte Yourcenar ku ew jî devê wî digre û ji me re dibêje: “Her roman di esasê xwe de romaneke dîrokîye.” Xwe mafdar bike jî, rastîya jîyana cîvakî vê yekê serrast nake. Çi ku fenomenên hunerî û dîrokî ne senkronîkin (hemdemî). Bi gotinek din, fenomenên dîrokî û yên hunerî ne hevdem in. Rûdenên wan di serpêhatina dem û dewranan de li hev naquncin. Ev taybetîya ha jî di civatên cûda de bi awayên cûda têt xwîyakirin. Ji xwe ku mirov vê pêvajoya ha ku li

Huner û pêvajoya nû

Kurdistanê hatîye li darxistin bi nerînek e baş analîz bike, hingavê mirov dibîne ku herikandina pêvajoyê bi xeml û xêzên xwe yên dîrokî, polîtîkî û estetîkî vê yekê ji bo me serrast dike. Çi ku her mirovê ku balê xwe baş dabe ser serdema nû ya ku niştîmana me Kurdistan di navbera pêlên xwe hêştîye dibîne ku pêvajoyeke gelekî diwar û jîndar e. Dezgehên polîtîkî gelek çalak in. Berxwedanên gelêrî ji Botanê ta Kelha mêran Nisêbîna rengîn û ji wir heta Dêrsima cengewer pêkolîya dewleta tirk ji binî ve dilerizîne. Rengên kesk, sor û zer di şûna eprîyên Muhamedî de pîsk û kezîyên keç û bûkên Kurdistanê dixemilînin. Ji bilî vê jî hêzên netewî yên çekdar li pêşberê hêzên dijmin cengeke man û nemanê dikin. Gelê Kurdistanê bi vê xebata xweyî rengîn heyameke nû li bakûrê Kurdistanê vedişîne. Newroza bapîrê me ya **KAWA**yê hesînker bi awayên nûjen têt pîrozkirin.

Lê, li milê din jî ku mirov li rewşa ziman, edebîyat û bi giştî çanda gelê Kurdistanê temaşe dike bi rastî rewş gelek kambax û wêran e. Bê guman bingehê vê kambaxbûn û wêrantîyê bi destê dijmin bi sedên salan hatîye avêtin. Ji bo vê yekê jî hunermend û filozofê mezin **Ehmedê Xanî** berîya niha bi sedan sal bi têgihîştina xweyî zehayî balkişandiye ser pîrsgirêkê. Çi ku çareserkirina pîrsgirêkê ji bo hebûna gelê Kurdistanê jîyanî ye. Ji bo ku gelê Kurdistanê di warê jîyana hunerî, edebî, felsefî û yên din de bê par bê, divê ku rewşenbîrên Kurdistanê di vî warî de gelek zana, çalak jîr û çeleng bin, da ku karibin ziman û edebîyata xwe ji vê rewşa wêran rizkarkin. Vêca pîrsgirêkê hêdî bi hêdî ronî dibe. Kurd roj bo roj ji dewleta tirk di warê sîyasî de qut dibin. Bi vê qutbûnê ra jî dîroka wan nûjen dibe. Lê kî karê bêje ku Kurdan di warê ziman û edebîyatê de xwe bi nûkîrine. Ji ber vê yekê jî mirov karê bi hêsanî bêje ku dîrok û huner di herîkandina dem û dewranan de ne hevçax in. Lê têkilîyên di navbera wan de mîna goşt û xwînê bi giyan (rih) û can in.

Bi rastî, ji bo ku mirov karibe vê pêvajoya ku li Kurdistanê hatîye li darxistin bi hemû motîvê wê yên bi reng cîvakî, polîtîkî, felsefî, edebî û her weha di warê zimên de jî karibe rola ku ji mirov têt xwestin bileyzê. Divê ku mirov pêşîya pêşî ji bo zimanê gelê Kurdistanê -ku ew jî xwedîyê çar zaravan e- li rewşenbîrên Kurdistanê bixe hawar û qêrîn da ku zimanê me yê şêrîn û kevnar ji vê rewşa

Huner û pêvajoya nû

kambax bê rizgarkirin. Çi ku piraniya rewşenbîrên me- çi yên xwedî rêxistin û çi yên “bê alî”— hê jî bi zimanê tirkî di rojname û kovaran de dinivîsînin. Ev yeka ha bi serê xwe nakokîyek e mezin e. Ji alîkî ve emmê doza berhemên hunerî yên ku vê pêvajokê bi kûrahî û ferehiya wê tînin zimên bikin, lê ji aliyê din ve wê berhemên me yên hunerî xwerû bi zimanê tirkî bèn nivîsandin. Ma qey mirov kare bi zimanê tirkî motîvên estetîkî yên netewî bi afrîne? Bi ya min na! Çi ku metnên edebî ji bo pesendkirin û pêşxistina meremên polîtîkî - ku ya kolonyalîstan ew e bê asîmîlekirin - ne bi tenê bikaranîne şeweyê (şîkl) zimên girêdayî ye, her weha bê ku van ziman jî têt bikaranîn ji bo gelê Kurdistanê girîngîyek e jîyanî ye.

Di vê pêvajoyê de pêwîst e ku rewşenbîrên Kurdistanê - bi çi awayî bibe bila bibe jî - di xebata xweyî çandî de zimanê dayikên xwe bikarbînin, da ku estetîkên netewî li seranserê Kurdistanê bèn vejandin. Her çiqas ziman weke organekî bê gunih têt xwîyakirin jî, di rastîya jîyana cîvakî de weha nîne. Lewra zimannasî di her dem û dewranan de bûye arêna ji bo pevçûnên bi reng polîtîkî di navbera gelê zordest û yên çawsawa de. Dîroka gelê Îrlandî û ya gelê Cezayîrê vê yekê serrast dike Edebîyat bi xwe jî him dibe hoyê van pevçûnan him jî dibe netîce wan di serpêhatina dîroka gelê welatan de. Ji xwe dewletên kolonyalîst ji bo ku karibin nîrê xwe yê koletîyê li ser gelê çawsawa bidomînin, edebîyat ji bo pesendkirina îdeolojîya wan aletekî bê hempa ye. Ma gelo dîroka zimanê tirkî ku bûye zimanê netewî ji bo zimanê me Kurdan ne dîroke kolonyalîzmê ye? Bi ser de kolonyalîzmeke har û bê hevsarkirî ye. Ji bilî vê jî bela ku gelên rojhilata Navîn - tirk, ereb, fars û kurd - bi hezarên salan di nav hev de dijîn, gelek tiştên wan di warê jîyana cîvakî de bûne wekhev. Ji xwe ola Îslamê li ser wan netewan ola herî zal e. Vê zalbûna ola Îslamê rabûn û ronîştina cîvakî ya tirk, kurd, fars û ereban gelekî nêzîkê hevdû kirîye.

Lê di roja îro de, zimanê me Kurdan me ji wan netewên Rojhilata Navîn cûda dike. Ji ber vê cûdakirinê jî Kemalîstan zimanê me qedexe kir in. Medresên ku ji aliyê melayê Kurdan dihatin vekirin û di wan de bi zimanê Kurdî perwerdekirin jî tefsîra quranê bigre heta felsefa **Eflatun (Platon)** dihat xwendin, ji aliyê Kemalîstan bi mehna rê li ber “Îrtîca dînî” girtin, kilît li deryên wan hat xistin. Ji

Huner û pêvajoya nû

xwe xwendegehên me yên nûjen ji bê mealî nihatin vekirin. Zimanê me bi saya kevnariya xwe ku rayên xwe berdana nav kûrahîya dîrokê heta niha hebûna xwe didomîne.

Divê ku rewşenbîrên Kurdistan çî bikin bila bikin li vê hebûna zimanê xwedî derkevin. Lê, li gorê min xwedî lê derketin ew e ku zimanê me ji alîyê ronakbîrên Kurdistanê ve di hemû warên jîyanê de bê bikaranîn. Bi pêkanîna vê yekê “praktîka” **Ehmedê Xanî** tê bicîhkirin. Li paşxistin an jî jibîrkirina vê “pratîkê” derî ji asîmîlasyona kolonyalîstan re vekirin e. Ev yeka han jî bê pirsyarîyeke dîrokî bi xwe diafirîne.

Gelî rewşenbîrên Kurdistanê !

Ji bo ku em nebin sersebebê vê bêpirsîyarîya bê pirsîyarî pênûsên xwe ji bo cîhkirina “pratîka” **Ehmedê Xanî** tûj bikin da ku “**Ronesansa Kurdî**” bê xemlandin.

Serçavîyên pirtûk û kovaran/Çavkanî

1—Hêz û Bedewîya Pênûsê - Rûpel: 162

2—Jîyana Nû - Rûpel: 11

3—Hêz û Bedewîya Pênûsê - Rûpel: 148

MUZÎKA KURDÎ QEDEXEBÛN Û PÊŞTEÇÛN

Senar ŞAHÎN

Kurdistan welatekî zêrîn e. Bi her awayê xwe ve dewlemend e. Madenên ser erd û bin erdê (Petrol, Paxir, Av û hwd.) karên zîraî û çandînî, bi kurtî aborîya Kurdistanê têrê çend welatan dike. Di hêla çand û folklorî ya gelêrî de jî dewlemendîyên gelek mezin hene. Zargotîna Kurdî, kilam û stranên Kurdî pirr dewlemend e. Stranên Kurdî ji dîroka qedîm taa îro hatîye, jîya ye. Di tu demî de, tu kes nikaribûwe rê li pêşîya stranên Kurdî yên gelêrî bigire.

Ji dema dewleta Alî Osman bigir, hetanî dewleta Kemalîstên Faşîst li ser zimanê Kurdan, li ser muzîka Kurdî her tim zor û tehdâ hebûwe. Dewleta Kemalîst a Faşîst 70 sal hebûna Kurdan, stran û muzîka Kurdan qedexe kir. Lê cîsa jî bi vê qedexekirina xwe nikaribû rê li ber pêşveçûna ziman û muzîka Kurdî bigire. Di dema Turgut Ozal de dewleta tirk mecbûr ma ji nav zagonên xwe yên fermî madeya qedexekirina zimanê Kurdî rakir û muzîka Kurdî ne fermî be jî serbest kir. Lê nûha di dema Suleyman Demîrel û Tansu Çîler de dîsan dixwazin ziman û muzîka Kurdî qedexe bikin.

Muzîka Kurdî, muzîkek folklorîk û gelêrî ye. Ji dema qedîm ve tê. Ji nav kurahîya dîrokê derketîye, pêl daye û ta îro hatîye. Dewleta Tirk kîjan metodê bi kar tîne bila bîne, kîjan astengan derdixe bila derxe, nikarê rê li pêşîya pêşveçûna muzîka Kurdî bigirê.

Muzîka Kurdî

Di van demên dawî de zor û zilma dewleta tirk li ser şirketên plak û kasetçêkirên Kurd gelek zêde bûne. wezîrên çandî yê dewleta Tirk belgeyên heft (7) şirketên kasetçêkir yên Kurd îptal kir. Dewleta Tirk bi vê hawayî dixwaze derbeyek mezin li kasetçêkirên Kurd bixe. Şirketên muzîkê ji ber îptalkirina belgeyên wan û qedexekirin û civandina kasetan gelek zirara aborî dîtîne. Şirketên ku belgeyên wan yên kasetçêkirinê îptal bûne evin: Stran Muzîk, Dîyar Muzîk, Sevkan Ticaret, Kaya plak û kasetçîtî, Mazlum Plak, Ozdemîr Plak, Ataman Plak.

Gelek kasetçêkirên din jî, ji alî dewleta dagirker ve hatine balkişandin. Dewletê bala wan kişandîye ku ji nûha û pêve hendî kasetên kurdî çênekin, neweşînin. Kasetên Kurdî yên ku ji alî dewleta dagirker a Tirk ve belgeyên wan yên weşanê îptal bûne û hatine qedexekirin û ji alî polîs ve hatine civandin - çend ji wan kasetan- navê wan evin: Ahmedo Ronî, Aram-2, Werin Dawetê, Dinya Fanî, Min Helalke, Hozanên Kurda, Sîyabend, Welatê Min, Helepçe, Yara Min, Lê Amedê, Serê Çîyan, Rabin Dîlanê, Welat Şêrîn e, Kulîlka Azadî, û Hevalê Min e.

Êrişa dewleta Tirk a li dij kasetên Kurdî perçeyek ji êrişa şerê wê yê gemar û qirêj yên taybetî ye. Ev heftê (70) sale ku dewleta Tirk li dij gelê Kurd zordarî û wehşetîyek bê hempa û hov (barbar) dimeşîne. Lê, dewleta dagirker a Tirk çikîr, nekir bi qedexekirinê nikaribû pêşîya pêşveçûna muzîka Kurdî bigirê. Nikaribû, lewra gelê Kurd û muzîka Kurdî yek bû. Dengbêjên Kurd bi xebatên xwe yên hêja her tim muzîka Kurdî pêşte xistin, kilam û stranên Kurdî di nav gel de belav kirin.

Muzîka Kurdî, kilam û stranên Kurdî hîmê xwe ji zargotina gelêrî distîne. Muzîka folklorîk a gelêrî hîmê muzîka Kurdî ye. Muzîka Kurdî li ser vê hîmê heşîn bûye, jîya ye. Qasetên Kurdî wexta derdikevin bi rîya fermî hendik tîr firotin, lê ji alî qereborsacîyan têt zêdekirin û di nav gel de belav dibin, bi mîlyonan têt firotin. Dewleta dagirker a tirk çibke jî nikarê firotin û belavbûna kasetên Kurdî di nav gel de ji holê rake. Netewa Kurd çawan bi hîs û şûûra netewî li doza xwe xwedî derdikevê, weha jî li zimanê xwe, li çand û wêjeya xwe, li muzîka xwe xwedî derdikeve, wê diparêze.

REWŞA NIVÎSKARÊN KURD

Cîhan DILŞAD

Rewşa nivîskarên Kurd baş nîne. Ew di nav gelek zehmetîyan de dixebitin û berhemên xwe diafirînin. Ji bo afirandina berhemên wan gelek astengên madî û teknîkî hene. Weşandina berhemên edebî wisan hêsan nîne. Nivîskarên Kurd ji bo rewşa aborî ya malbata xwe, mecbûrî rojê 8 saet kar dikin. Bi şev û rojên şemî û yekşemê jî karê nivîsandinê û xwendinê dikin. Çend nivîskar netêde, yên din hemû jî bi amatorî karê xwe yê nivîskarîyê berdewam dikin. Ji ber gelek sedeman, di serî de jî ji bo dabaşa malbata xwe, nivîskarên Kurd nikarin xebata xwe ya nivîsîn û nivîskarîyê bi profesyonelî bimeşînin. Di hêla weşandina pirtûkan de jî rewşa nivîskarên Kurd wek yên neteweyên din nîne. Ew bi hêsanî pirtûkên xwe diweşînin, lê yên Kurd piştê gelek asteng û zehmetîyan pirtûkên xwe diweşînin.

Ez dixwazim livir mînakek bidim; Nivîskarên Kurd bi keda mejîyê xwe pirtûkên xwe dinivîsînin, paşê mîzampaja wê çêdikin, paşê bergên pirtûkê amade dikin, piştê ew bi xwe dibin çapxanê, li ser çapê disekinin, piştê çapê pirtûkan hel-digrin fînin malê, paşê ew bi xwe pirtûkên xwe belav dikin, difroşin, bi pirranî jî bê pere belav dikin, dîyarî dikin.

Lê yên biyanîyan weha nîne. Em bibêjin nivîskarê Swêdî **Jan Gulîo**, pirtûka xwe dinivîsîne û dişeyne weşanxanê. Weşanxane pirtûkê redakte dike, zimanê wê rast dike, kesên wan yên grafîker bergên pirtûkê çêdikin û amade dikin, û dawîyê pirtûkê çap dikin û belav dikin, difroşin. Heqê Jan Gulîo jî didin pê. Yanî nivîskar **Jan Gulîo** piştê nivîsandinê destê xwe nade tiştê, têkiliyê tiştê nabe.

Nivîskarekî Kurd wexta ku berhema xwe diafirîrîne û pirtûka

Rewşa Nivîskarên Kurd

xwe derdixe, mirov dibîne ku gelek rexne ji bo pirtûkê têt kirin. "Zimanê wê baş nîne" Tu dibêjî qey hemû nivîskar zimanzan in. Nivîskarî û zimanzanîyê dixin nav hev. "Berga wê xweş nehatîye çêkirin" Nafikirin ku di nav Kurdan de çend kes krafîker heye, yên ku hene jî alîkarîya kesek dîkin. Û her wek din gelek rexne têt kirin, lê kesek nafikire ku ev pirtûk bi çi hawayî û bi çi zehmetîyan hatîye amadekirin.

Di nav weşanxaneyên Kurdan de dezgehên xurt û têkûz tune. Di hêla aborî de dewlemend nînin. Kar û xebatên van weşanxaneyên Kurdan wek yên bîyanîyan nîne. Redaktor û grafîkçîyên van weşanxanan tune ne. Ew jî hemû karên xwe bi amatorî dimeşînin. Çend weşanxaneyên li gor xwe mezin yên Kurdan hene, lê ew jî pirtûkên xwe diweşînin, yanî pirtûkên serokên xwe, pirtûkên kesên ji sîyaseta xwe diweşînin. Pirtûkên nivîskarên nûh naweşînin. Rê ji nivîskarên nûh re venakin, ji wan re nabin alîkar. Bi gelemperî têt gotin, an jî henîk kes dibêjin (gelek jiwan ji ber hesûdî û çavnebarîya xwe dibêjin) "Gelek weşanxaneyên Kurdan çêbûne. Her nivîskarek ji xwe re weşanxaneyek vedike û tenê pirtûkên xwe diweşîne." Ev tişt têt gotin, lê yên ku van tiştan dibêjin qet fikirîyane ku sedemên vê tiştî çine?, divê mirov wî bizanibe. Tişteke din jî, li gor bîr û bawerîya min, weşanxaneyên Kurdan li gor weşanxaneyên neteweyên din qet jî pirr nînin. Her nivîskarek çima weşanxaneyek vedike û pirtûkên xwe diweşîne? Gelo kesek li ser vê tiştî fikirîyaye? Heger weşanxaneyên heyî yên mezin pirtûkên van nivîskaran biweşandana, dê wan weşanxaneyên nûh vebikirana? Weşanxane vekirin di bin tekela henîk mirovan de ye ku ji dervê wan divê kes weşanxane veneke? Divê mirov ser van tiştan bifikire û li bersîva wê bigere. Ji bo rewşê bê fêmkirinê ez mînakek bidim; Nivîskarekî Kurd pirtûka xwe dide weşanxaneyekî mezin, ji bo ku ew çap bikin. Pirtûk salek li weşanxanê dimîne, lê nahê çapkirin. Dawîyê jî berpirsîyarê weşanxanê ji nivîskar re dibêje "Wella perê me tune, em nikarin pirtûka te çapbikin." Ew nivîskar jî pirtûka xwe paşve digrê û diçe. Paşê ew bi xwe weşanxaneyek vedike û pirtûka xwe ew bi xwe çap dike.

Rewşa Nivîskarên Kurd

Ji bilî van sedeman jî, bi a min çiqas kovar û weşanxaneyên Kurdan pirr hebin baş e, dê gelek pirtûkên Kurdî derkevin, dê di kovaran de gelek nivîsên Kurdî bêne weşandinê. Pirrbûna kovar û weşanxaneyên Kurdî ji bo pêşteçûna çand û wêjeya Kurdî, ji bo dewlemendkirina pirtûkxana Kurdî tişteki baş e. Zîrara pirrbûnê ji tu kesek re tune. Henîk kes çima li dij pirrbûna (ku li gor neteweyên din qet jî pirr nîne) kovar û weşanxaneyên Kurdan (ku ew bi xwe jî Kurd in) derdikevin mirov nizane.

Li pêşberê nivîskarên Kurd asteng pirr in. Ev asteng bi her awayî xwe nîşan didin. Ji astengên aborî bigir taa yê teknîkî, gelek problem derdikevin pêşberê nivîskaran. Ji alî bazara pirtûkan, ji bo firotina weşanan de jî rewş baş nîne. Xwendevanên Kurd, kovar, rojname û pirtûkên Kurdî nakirin, naxwînin. Pirtûkên ku nivîskarên Kurd derdixin li ser wan dimîne. Bi kurtayî mirov ji kîjan alîve jî binêre rewşa nivîskarên Kurd baş nîne. Cîsa jî xwezî bi wan ku li ber ewqas astengan û gelek zehmetî û bêîmkanîyan cîsa jî pirtûkên xwe derdixin, diweşînin.

Gabar ÇÎYAN

BÎROVA ÇAVAN

Derket

Weşanên JÎNDAN

Baxçeyê evînê

Çend roj in xemgîn im ez,
bê çare û evîndar im ez
birîndarê yara xwe me ez
bi agirê wê dişewitim ez
Fermo şêrîn can
bê pirs û gotin
bigre dilê min
bi meşe bê rawestan
li ser riya evînê.

* * * *

Siwarek ji dûr ve tê
weke ba û bahozê
gelo nêz dibe evîn?
an jî tev xeyal in ev!
çi bikim ez?
hey çavreşê
dilşikestî me
nazenîn û sitûxwar
bendewar im ez.

* * * *

Dest hatine girêdan
hevsar li dev ketiye
rê li min hatiye girtin
ketim binê zindanan
bê sûc, bê sebeb
nanivîsîne pênivîs
hatiye şikestin,
şikestiye carekê
ferman hatiye dayin
fermaneke bê bext!
li ser dilê min
Ma tenê ev?

bêbawerî
ji evînê, ji jîyanê
terkeserî û xemsarî
dilşikestî û bendewarî...
Çi bêjim ez!
Çawa bêjim?
Bê ziman û bê çare me,
tenê û xemsar...

* * * *

Lew ferman hatiye dayin.
Fermana bêbext!
Ez dê çi bikim?
Lê nas nakim ez
Bi hiş û giyan
qebûl nakim ez.
Fermanên bêbext
sîtemkarî û sitûxwarî.

* * * *

Ji bo çi ava bûne
çiyayên bilind û deştên bêserî
dar û berîn şîn
jiyan û evîn?
Ferman bide yara min
em biçin baxçeyê evînê,
hev nas bikin, hev bi bihîzin
ji tirsan dûr,
bê xem û bê kul.

Bawer Delîl

LI SER POST-MODERNÎZMÊ

Nîvîskar : Burhan GUNEL
Werger : Lokman POLAT

Postmodernîstên me dişibînim çêkîroxê muzîka arabesk. Çawan ku arabeskvan dibêje “serîhildana min heye” û dinalê, lê bi rastî jî serîhilnada û arandin dike, mizmizî dike. (Bê şik qirixên vê muzîkê hîn pirrtir mizmizî dikin.) Postmodernîstên me jî “Azadî..... Azadî.....” dibêjin, medya, hêzên siyasî û aborî digrin nav dahvikê û jîyana ku di berê de hatîye amadekirin derbas nakin û bi rastî jî neazadîyê tînin ziman. Ew azadîyê naynin ziman. Ev ji bo yên ku bi zanîstî postmodernîzmê diparêzin dîtinek e. Çi heyfe ku hêj nebûne ekolek, lê ji bo hevkarên vê meylê çirra bûne postmodernîst nizanin, di xewê de ne, razay ne, lê bi hewesa tevkarîya vê garana ku bi xwe çêbûye, dibin, loma jî firsende ne. Wexta min ji wan çend kesî gohdarî kir, bi şaşî min nêrî ku, tu gotinen yekê we yên din nîne, dirûbê gotinên wan bi hev nakeve. Tiştên ku têt gotin nagihîşe tîrkin. Meyil û dîtînen bela wela, bi tenê li ser gotina “postmodernîzmê” li ser hev dicivîn. Ewqas.

Ronakbîrên welatên me, nîv ronakbîr, xwendevan û nîvîskar, ji herkindinên mode gelek hez dikin. Li gor modeyê dibin cîvakî di vê welatî de. Dîsa ji bo modayê dibin parêzgerên komara duyemîn. Ji bo ku bibin avahîker

Post - Modernîzm

(yapısalcı), bibin li ser rastîvanîyê(gerçekustucu) an jî bibin hebûnî(Varoluşçu), bahên rojavayê bes e, hewcê xwe êşandaneke, kedek din nake. Armanç : “ Pêşevayê herkindina rojava yên li Tirkîyê vana, vana, vanane.” bête gotin. Bi taybetî li gor şert û şûtên Tirkîyê, li gor kirde û objeyan vana ji nav taybetî a gelemperî nikarin bigrin, taqlîta rojavayê dikin, hunermendên ku berhemên teqlîtî diafirînin, modayên weha qet narevînin. Ku pêvîst be, di hemû jîyana xwe de dixwazin bibin pêşevayê vê modayê li Tirkîyê.

Tiştên ku ez li dij derdikevim, bê prensîpî ye, ev nêrîna kapkaçîtîyê ye. Nexwe ku rewşa welatê me ji bo kîjan herkindin pêvîst be, mirov li dij derkevê an dernekevê ev pêvîstî dikevê jîyanê. Û divê mirov bêhêlê ku bijî. Lê bi a min, postmodernîzm weha nîne. Him şert û şûtên Tirkîyê li gor vê dest nade, û him jî postmodernîzm hêj li welatên rojava jî sînoren wê nehatîye kifşkirin û nehatîye danasandin. Danasîna wê hêj baş çênebûye.

Herkandînek (Akîmek) li ser nebeylûtîyê dibe?. Bê şik vê jî dê dem nîşan bide. Em hunermend ji bo ku pêhesek û hîskarên cîvakê ne, di tiştên ku dem nîşan bide de, pêş bibînin û bizanibin, texmînbikin. Yaxwana em dê li paş cîvakê û gûherandinê bimînin.

Rojava li postmodernîzmê çawan mêze dike?. Çi dibêje?. Li jêr bi jê girtinan emê rewşê fêm bikin.

— «Di dawîya sala 1970'yê de, kaşo bi gotin “qrîza Marksîzmê” dihat gotin. Ku tesîra xwe li ser du tiştan dikiirin. Di hêla teorîk de wek Baudrillard û Lyotard yên piştê Marksîzmê û teorîsyenên dijê Marksîzmê, li ser modernîzm û postmodernîzmê bi Marksîstan re ketin minaqeşê. Di salên dawî de li ser postmodernîzmê minaqeşeyên vekirî heye. Habernas, Jameson, Roty, Davis, Berman û nivîskarên din beşdarê vê minaqeşê bûne....

Li ser rola tevgerên cîvakî û çîna karkeran mineqeşe berdewam dike. Ger partî û tevgerên karkeran di vê dema nû de li ser pirsên girîng ji Femînîstan re, ji dorhêlcîyan re û ji livbazîyên aşîtîyê re hîtab nekin, dê hêj jî çîna karker kirde

Post - Modernîzm

obja şoreşê ya dîrokî bê dîtin. Di hêla sîyasî de, çêbûna partîyên Kesk û Ekolojîk teorîya Sosyalîzmê ya piştê sanayîyê geşandane bilezkin.

Bi her awayî xebatên Îllîch, Marcus, Shumacher û yên din bi Femînîzmê, bi teorîyên alternatîf yên çekirinê, bi teorîyên derdorê û parastina derdorê û di bingehe de demokrasî jîn da.»

Boris Frankel – Ûtopayên(xeyalên) piştê Sanayîyê.

Post-modernîzm di vê pêvajo û rewşê de têt mineqeşekirin. Li gor ku min fêm kirîye, postmodernîzm di şûna li dij modernîzmê be —ku tê mana dij modernîzmê— di eslê xwe de li dij Marksîzmê, Sosyalîzmê û hunera rasteqîn ya cîvakî ye.....

— «Modernîte, tiştên ku nûha dibe, yanî zanîstîye. Tiştê çawan dibe Post-Modern?. Ger pirtûka E. L. Doctorov “Salên Zor” postmodern romanek be, Fîlma Tîm Burton “Batman” fîlmek postmodern be, û Xanîyê Koşka Loyd mîmarîya postmodern be, ji hev cûda ev sê tişt çawan bi yek navlêkirinek tên navkirin û noqtên wan yên hevbeş çinin?. Gotina postmodernîzmê îro nav û dengê xirab girtiye.»

Gilbert Adaîr – Postmodernî du car li derî dixê.

Derheqê postmodernîzmê de weşanên ku bi Tirkî derketine, hatine weşandin evin:

Serol TEBER – Notên Psîqolojî û Sîyasî - Weşanên Ara

Jean - François LYOTARD – Rewşa Postmodernîzmê - Weşanên Ara

Rudolf BAHRO – Sosyalîzmek Çawan, Kîjan Kesk, Ji bo çi Sanayî?. Weşanên Ayrîntî

Jameson, Lyotard, Habermas - Postmodernîzm - Weşanên kiyî

Andrê GORZ - Kapîtalîzm, Sosyalîzm, Ekolojî - Weşanên Ayrîntî

Modernîte û Postmodernîte - Berhevkar : Mehmed Kuçuk - Weşanên Vadî

Post - Modernîzm

Nuam CHOMSKÎ - Çavkanîya Medyayê - Weşanên Tum Zamanlar

Nuam CHOMSKÎ - Rastîya Medyayê - Weşanên Tum Zamanlar

John KEANE - Medya û Demokrasî - Weşanên Ayrintî

Evan pirtûkan bi rasterast an bi ne rast û rê qala postmodernîzmê dikin. Di derheqê têkilîyên cîvakî û çandî de agahdarî didin.

Ku mirov di nav pêkanînek de be, an li dij wê be, wek moda cil û libasan nabe ku mirov hertiştî bigirê û lixwe ke. Divê mirov baş zanibe ji bo çi û li ko derê ye. Li dij postmodernîzmê derketina me, li gor çîrovekirin û dîtina me ya siyasî ye, cîhanî ye. Li gor bîr û bawerîya xwe em li dij postmodernîzmê derdikevin.

Divê postmodernîstên me jî şîrove bikin ku ji ko hatine û diçin ko, beylû bikin. Tiştên ku hevdû nagra, tawirên nehevîrtî û bi berhemên nakokî ji babetan re dibin pêkenîn.

KARŞÎ

Edebiyat, Sanat, Düşün Dergisi

Sayı : 88

DIJ

Kovara Ramanî, Hunerî û Edebî

Hejmar : 88

Nivîskar :Burhan GUNEL

Werger : Lokman POLAT

KEÇA ELEWÎ

Herduwa jî bi destê hevdû girtibû û di ber çemê nav bajêr de dimeşîyan. Henîk rê çûn, li ber çem kafeteryayêk hebû, çûn liwê roniştin. Keçikê bi destê kurik hişk girtibû, jidandibû. Keçik bi tirs bû. Dilê wê wek xişûşê lêdixistin. Di hundirê wê de hîsêk çêbûbû, dê ew û kurik negihîştana miradê xwe. Wê nedixwestin belêk, tiştêk bê serê kurik. Wê ji kurik pirr hez dikirin. Lê kurik, qarekterekê xwe yê zeîf hebû. Mirovekî bê guman bû, tiştêk ji xwe re nedikir derd. Dinê xirab bibana xema wî nebû. Ji xwe re digot ez welatparêz im, şoreşger im, lê welatparêzî û şoreşgerîya wî wek tolazê xançepekê qirix bû. Keçik bi vê rewşa wî dizanibû, lê dîsa jî jê hez dikirin, dilê wê ketibû pê.

Keçikê ji kurik re got:

—«Malbata min, dê min nedin te. Ji bo vê jî were em dev ji hev berdin, bila ji bo me bûyerek xirab çê nebe.»

Keçik, navê xwe Nermîn bû. Kurd bû, lê bav û dayika wê Elewî bûn. Elewîyan jî, zû bi zû keçên xwe nedidan Kurdên sûnî. Kurik jî navê wî Mizafer bû. Ew jî Kurd bû, lê Elewî nebû. Mizafer û Nermînê hevdû di komelê de dîtibû, û di nav pêvajoya Jîyanê de dilê wan ketibû hevdû, ji hev hez dikirin.

Nermînê wexta ku got: «em dev ji hevdû berdin» Mizafer hêrs bû, xwe aciz kir û got:

—«Çima emê dev ji hevdû berdin?. Qey tu ji min hez nakî?»

Serpêhatî

Ka evîna me?. Te çi zû jibîr kir. Malbata te çima te neda min?. Ger te nedin min, ejî dê te birevînim.»

Nermîn:

—«Kiro tu qey min fam nakî. Qey tu nizanî ji bo çi min nadin te. Em Elewî ne, tu sûnîy, loma dê min nedin te.»

Mizafer :

—«Ez sûnî nînim, tiştêk nînim. Hûn çira Elewîcîtî dikin. Em sûnîcîtî dikin, ev çîye. Ka tu şoresger bûn, bavê te jî welat-parêz bûn. Ev elewîcîtî çîye?..»

Nermîn:

—«Elewîcîtî di eslê xwe de pêşverûtiye, lê ez nizamim çima keçên xwe zû bi zû nadin sûnîyan. Hemû Elewî bi hevdû re dizewicin. Lê cîsa jî tu were min ji malbata min bixwaze, belkî min bidin te.»

Mizafer :

—«Wella ku wehaye, ez qet nahêmin te naxwazim. Ezê te birevînim, qedîya û çû. Ewê ku em ji hev hez dikin, emê bi hev re bizewicin, malbata te nikarê bibe asteng ji me re. Hevalekî min hebû, keçika Elewî revand û qet tiştêk jî nebû. Hêj jî bi hev re dijîn.»

Dî nabeynê de demêk derbas bû. Mizafer neçû Nermînê ji mala bavê wê li gor urf û adetên nexwest. Keçikê îqna kir û bi riza dilê wê, ew revand. Piştê revandinê bavê keçikê Qasim xwe gelek aciz kir. Ji der û dora xwe re got:

—«Kurik çira nehat wê nexwest, çira wê revand. Madama ku wan ji hevdû hez dikirin, me dê li gor urf û adetên xwe dîlana wan bikirana û wan bizewicandana.»

Xeber çû ket gohê kurik û keçikê. Ji bo ku bavê keçikê li dij zewaca wan nebûn, wan jî gotin em biçin destê xalê Qasim ramîsin û li hevdû bên. Nermîn û Mizafer bi çend hevalên xwe va çûn mala bavê Nermînê. Destê bav û dîya Nermînê ramîsan û ronîştin dest bi axitinê kirin. Nermînê ji bavê xwe re got:

—«Me xeta kir, tu me bibexşînî.»

Mizafer mirovekî ters bû. Li ser vê gotina Nermînê hema di cîda gotina xwe got:

—«Na!. Me xeletî nekirîye. Me ji hev hez kirîye û em bi

Serpêhatî

hevre dijîn. Bavê te nikarê bibe asteng ji me re.»

Qasim aciz bû, got:

—«Kurim, ez ji we re nedibûm asteng. Lê, divê li gor usul û qaîdên adetên me, hûn bizewicîyana.»

Mizafer :

—«Usul û adetên we paşverû ne. Hûn Elewî keçên xwe nadin yên ne Elewî.»

Bi vê tewirî mineqeşe dirêj bû. Wan tiştêk nexistin serê hev. Dawîyê rabûn çûn. Gotinên Mizafer gelek li dilê Qasim ketibû, Qasim bi wan gotinên wî pirr aciz bûbû.

Roja din, Qasim demançê da kurê xwe û jê re got:

—«Ev tişt hendî bûwe mesela namûsê. Divê tu herdûwan jî li ser hev bukijî.»

Kurik demançê girt û çû li pey xweşka xwe û zavayê xwe gerîya. Di kuçêk de derket pêşberê wan. Newînê gava birayê xwe dît, ji Mizafer re got:

—«Heywax!. Ewê me bukijê....»

Nermînê hêj gotinê xwe neqedand, birayê wê demançê derxist û berê gulê da wan. Nermînê xwe avêt pêşîya mêrê xwe, jê re bû sîper. En pirr gule li Nermînê ket. Nermîn di cîh de mir. Mizafer jî birîndar bûbû. Birayê Nermînê jarjora xwe di wan de vala kir û revîya çû. Mizafer rakirin nexweşxanê.

Mizafer bi gotinên xwe yê ters û ji ehmeqîya xwe bu sedemê vê bûyerê û bu sedemê kuştina Nermînê. Bavê Nermînê jî xeletîyek gelek mezin kir ku, keça xwe bi destê kurê xwe da kuştin. Kurê xwe kir qatîlê xweşka xwe. Kurik jî û ew jî, dê hetanî xweşbin azabê wijdana xwe bikşînin. Tradîsyonên weha divê hendî ji nav gelê Kurd rabe. Gelek tiştêkî xetere ku mirov bibe asteng ku keç û kurên Elewî an sûnî bi hev re nezewicin. Divê ev adetên kevnare hendî ji holê rabe.

1994

Cîhana Nivîskarên Kurd – 1

M. EMÎN BOZARSLAN Û NIVÎSKARÎYA WÎ

M. Emîn BOZARSLAN, di 15'ê Îlona 1934'an da li wîleyeta Dîyarbêkrê li gundekî qeza Licê hat dinê. Di sala 1960'î da dest bi nivîskarîyê kir û pirtûka xwe ya pêşîn a bi zimanê Tirkî ya bi navê **"İslamiyet Açısından Şeyhlik-Ağalık"** (Ji Alîyê Îslamê ve Şêxîti-Axatî) nivîsî. Ev pirtûk di sala 1964'an da derket. Pirtûka wî ya 2'yan jî bi zimanê Tirkî bû û navê wê **"Doğu'nun Sorunları"** (Şolên Rojhatê) bû. Ev pirtûk jî di sala 1966'an da hat çapkirin. Bozarslan, di vê pirtûka xwe da cara pêşîn, di Kurdistanê jorîn da jibo zimanê Kurdî azadî xwest û daxwaz kir ku bi zimanê Kurdî bernamêyên radyoyê bên weşandin, bi zimanê Kurdî rojname û kovar û pirtûk bên çapkirin, di dibîstanên gundan da jî bi zimanê Kurdî bê xwendin.

Bozarslan, piştê wan herdu pirtûkên xwe yên Tirkî, dest bi nivîsîna Kurdî kir; cara pêşîn **"Alfabe"** ya Kurdî nivîsî û di sala 1968'an da çap kir. Ji alîyekî dî ve jî **"Mem û Zîn"**a Ehmedê Xanîyê nemir hem ji tîpên Erebi wergerand tîpên Latîni, hem jî ji zimanê Kurdî wergerand zimanê Tirkî û ew jî di sala 1968'an da çap kir. Di wê çapê da Kurdîya **"Mem û Zîn"**ê û wegerana wê ya Tirkî pêkve cî girtin.

Berhemên Nivîskaran

Pirtûka dîrokê ya girîng û navdar, a ku di sala 1597'an da ji alîyê hukumdar û dîrokzan û nivîskarê Kurd ê navdar Şerefxanê Bedlîsî ve li ser dîroka Kurd û Kurdistanê bi navê **“Şerefname”** hatibû nivîsîn, Bozarslan ew wergerand zimanê Tirkî û di buhara sala 1971'ê da çap kir.

Pirtûka Bozarslan a kurteçîrokan a bi zimanê Tirkî ya bi navê **“İçerdekiler ve Dışardakiler” (Yên li Hundir û Yên li Der)**, di sala 1974'an da derket. Di vê pirtûkê de qala rewşa Kurdistanê Jorîn a dewra dûzena eskerî ya Tirkîyê ya 1971-1974'an hatiye kirin.

Pirtûka dîrokê ya ku di sedsala XII'an de ji alîyê nivîskar û dîrokzanê Kurd Îbn'ul Ezreq El-Ferîqî ve bi zimanê Erebi û bi navê **“Tarîxu Meyyafarqîn we Amed” (Dîroka Farqînê û Amedê)** hatiye nivîsîn, Bozarslan cîldê wê yê pêşîn wergerand Tirkî û di sala 1975'an da bi navê **“Mervanî Kürdleri Tarihi” (Dîroka Merwanîyên Kurd)** çap kir.

Her weha, pirtûka nivîskar û dîplomate Emerîkî William Aegleton a li ser komara Kurd a Mehabadê jî wergerand Tirkî. Ev pirtûk jî di sala 1976'an da bi navê **“Mehabad Kürd Cumhuriyeti” (Komara Kurd a Mehabadê)** derket.

Di sala 1977'an da pirtûka Bozarslan a bi navê **“Anarşîstler” (Anarşîstan)** hat weşandin. Ev pirtûk bi zimanê Tirkî ye û çîrokeka pêkenok e ku li ser dûzena eskerî ya Tirkîyê ya 1971-1974'an hatiye nivîsîn.

Ferhenga Kurdî-Erebî ya ku Yusuf Zîyaeddîn Paşa nivîsibû û di sala 1894'an da, li ser navê Padîşahê Osmanî Evdilhemîdê II'yan bi navê **“El-Hedîyyet'ul-Hemîdîyye fî'l luxet'îl-Kurdîyye” (Dîyarîya Hemîdî di Zimanê Kurdî da)** derxistibû, Bozarslan Kurdîya wê wergerand tîpên Latînî, Erebiya wê jî wergerand Tirkî û bi wî awayî ew gêra ferhengê Kurdî-Tirkî û di sala 1978'an da bi navê **“Kürdçe-Türkçe Sözlük” (Ferhenga Kurdî-Tirkî)** ji nû ve çap kir.

Berhemên Nivîskaran

Pirtûka Bozarslan a Kurteçîrokan a bi zimanê Kurdî ya bi navê **“Meyro”** jî, di sibata sala 1979'an da derket. Ev, pirtûka kurteçîrokan a Kurdî ya pêşîn bû ku li Kurdistana Jorîn û li Tirkîyê hat weşandin. Her weha, ev pirtûk, pirtûka M. Emîn Bozarslan a kurteçîrokan a pêşîn bû. Ev pirtûk ji 10 kurteçîrokan pêkhatîye. Di wan kurteçîrokan da, qala jîyana gelê Kurd li Kurdistana jorîn di salên 1940'an û 1950'yan da hatîye kirin; di hin kurteçîrokan da, qala dijhevî û biyanîtiya navbera gelê Kurd û rejima Tirkîyê jî hatîye kirin û zordestiya karbidestên wê rejimê li ser gelê Kurd hatîye salixdan.

* * * *

M. Emîn Bozarslan, ji sala 1979'an vir ve xebata xwe ya nivîskarîyê li Swêdê didomîne. Di havîna wê salê da dest bi xebata li ser kovara **“Jîn”** kir. Ev kovar, di salên 1918-1919'an da ji alîyê “Komela Pêşketina Kurdistanê” (Kurdistan Teali Cemiyeti) ve li stanbolê bi Kurdî û Tirkî hatibû weşandin û bi tîpên Erebi hatibû çapkirin. Kovar, 25 jimare derketibû. Bozarslan, ew her 25 jimare ji tîpên Erebi wergerandin tîpên Latîni û ew di pênc cildan da ji nû ve çap kirin. Di her cîldek de pêç jimare cî girtin. Wergeranên jimareyan ên bi tîpên Latîni û orijînalên wan ên bi tîpên Erebi pêkve hatin çapkirin. **“Pêşkeşî”** ya ku Bozarslan bi giştî li ser tevgera rizgarîxwazîya gelê Kurd di navbera salên 1900 - 1920'î da, bi taybetî jî li ser kovara “Jîn” nivîsî, wê jî di despêka cîldê pêşîn da cî girt. Ev **“Pêşkêşî”**, ku bi Kurdî hat nivîsîn, ji alîyê Bozarslan ve bi Tirkî jî hat wergerandin û wergerana wê ya Tirkî jî bi navê **“Sunuş”** li pey Kurdîya wê hat çapkirin. Cîldê pêşîn û cîldê 2'yan ên kovara **“Jîn”** di sala 1985'an da, cîldê 3'yan di sala 1986'an da, cîldê 4'an di sala 1987'an da, cîldê 5'an jî di sala 1988'an da derketin.

Berhemên Nivîskaran

Bozarslan li Swêdê, ji bil xebata li ser kovara “Jîn”, dest bi xebata xwe ya li ser meselok û pêkenok û çîrokên gelî yên Kurdî jî kir; ew meselok û pêkenok û çîrokên gelî yên ku wî di wextê xwe da li Kurdistanê ji nava gel berhev kiribûn, lê belê mecala nivîsîn û çapkirina wan neditibû, li Swêdê dest bi nivîsîn û çapkirina wan jî kir. Beşek ji xebata wî ya li ser meselok û pêkenok û çîrokan, rêza “Meselokên Lawiran” bû. Bozarslan di vê rêzê da pênc pirtûk nivîsîn. Pirtûka pêşîn “**Mîr Zoro**” di sala 1981’ê da, pirtûka 2’yan “**Gurê Bilûrvan**” û ya 3’yan “**Kêz Xatûn**” di sala 1982’yan da, pirtûka 4’an “**Serketina Mişkan**” di sala 1984’an da, pirtûka 5’an “**Pepûk**” jî di sala 1985’an da derketin.

Di sala 1986’an da, pirtûka Bozarslan a pêkenokên Melayê Meşhûr bi navê “**Melayê Meşhûr**” derket. Bozarslan ji bo vê pirtûkê “**Pêşkêşî**”yek jî nivîsî û tê da cîyê pêkenokên Melayê Meşhûr di folklorê Kurdî û folklorên gelên cîran de da zanîn.

Bozarslan piştê van pirtûkên xwe yên jorîn, dest bi nivîsîn û çapkirina rêza “Pêkenokên Gelî” kir. Pirtûka pêşîn a vê rêzê “**Masîyên Bejî**” di sala 1987’an da derket. Bozarslan di destpêka vê pirtûkê da “**Pêşkêşî**”yek jî li ser pêkenokên gelî yên Kurdî nivîsî û di wê “**Pêşkêşî**”yê da pêkenokên gelî ji aliyên cure-cure ve jêkve kirin, girîngiya wan di jîyana gelê Kurd da û cîyê wan di folklorê Kurdî da îzah kir. Di rêza “Pêkenokên Gelî” da pirtûka wî ya 2’yan jî “**Ji Dînan Dîntir**” e; ew jî di sala 1988’an da derket. Pirtûka wî ya 3’yan jî di rêza “Pêkenokên Gelî” da “**Îlmê Tûrik**” e, ku di sala 1989’an da hat weşandin. Di vê rêzê da pirtûka 4’an jî “**Buka Gulsûn**” e; ew jî di sala 1990’î da hat çapkirin. Pirtûka 5’an jî di rêza “Pêkenokên Gelî” da “**Mela Kulî**” ye, ku di sala 1991’ê da derket; ev pirtûk, di vê rêzê da pirtûka paşîn e; bi derketina wê, rêza “Pêkenokên Gelî” temam bû.

Berhemên Nivîskaran

Beşek ji xebata Bozarslan a li Swêdê jî, xebata li ser rojname **"Kurdistan"** bû. Ev rojname, ku di dîrokê de rojname Kurdî ya pêşîn e, di sala 1898'an da ji alîyê Mîqdad Mîdhed Bedirxan ve li misrê hatîye derxistin; paşê jî birayê wî Evdirehman Bedirxan kargêrîya rojnamê girtîye destê xwe û heta sala 1902'yan weşandina wê li Ewropayê domandîye. Bozarslan, her 26 jimareyên vê rojnamê yên heyî yên ku gihane dewra me, ji tîpên Erebi wergerandin tîpên Latîni û li ser wan gelek jêrenot nivîsîn û bi wî awayî rojname ji nû ve ji çapê ra amade kir. Her weha, jibo nasandina wê, jê ra **"Pêşkêşî"** yeka Kurdî ya dirêj nivîsî, ew **"Pêşkêşî"** bi navê **"Sunuş"** wergerand Tirkî jî. Rojname **"Kurdistan"** di payiza sala 1991'ê da, di du cîldan da derket. Rûpelên wê yên orîjînal ên bi tîpên Erebi jî digel wergeranên wê yên tîpên Latîni hatin çapkirin.

M. Emîn Bozarslan, digel xebata xwe ya li ser kovara **"Jîn"** û rojname **"Kurdistan"** û meselokên lawiran û pêkenokên gelî, ji alîyekî dî ve jî li ser pirtûka xwe ya kurteçîrokan a 2'yan a bi navê **"Şerefa Ristem Keya"** dixebitî. Ev pirtûk jî wek **"Meyro"** ji 10 kurteçîrokan pêkhatîye. Di wan kurteçîrokan da, jîyana gelê Kurd li Kurdistana jorîn di salên 1940'an û 1950'yan da hatîye salixdan; her weha, qala bîyanîti û diheviya navbera gelê Kurd û rejima Tirkîyê hatîye kirin. Pirtûka kurteçîrokan **"Şerefa Ristem Keya"**, di payiza sala 1992'yan da derket.

Bozarslan, ji alîyekî dî ve jî li ser pirtûka xwe ya meselokên sîyasî yên Kurdî ya bi navê **"Kemal Paşa Weledê kê ye?"** dixebitî. Ev pirtûk ji 70 meselokên sîyasî pêkhatîye. Beşek ji wan meselokên sîyasî li ser rewşa gelê Kurd, beşek jî li ser rewşa dewletên ku Kurdistan dagir kirine û li ser serok û kargêrên wan dewletan hatine afirandin. Bozarslan, di destpêka pirtûka **"Kemal Paşa Weledê Kê Ye?"** da, li ser meselokên sîyasî

Berhemên Nivîskaran

“Pêşkêşî” yeka dirêj ji nivîsî û tê da ew meselok ji her alî ve jêkve kirin, dan nasandin. Her weha, jibo zelalkirina maneyên hin peyv û peyvikan û jibo nasandina hin bûyer û kesan ji du ferhengok amade kirin; yek ji van ferhengokan ji **“Pêşkêşî”** yê ra ye, yek ji meselokan ra ye. Pirtûka meselokên sîyasî **“Kemal Paşa Weledê Kê Ye?”**, di buhara sala 1993'yan da derket.

Beşek ji xebata Bozarslan a li Swêdê jî, xebata li ser **“Mem û Zîn”**ê û di 300 salîya wê da ji nû ve çapkirina wê bû. Wek ku tê zanîn, hozan û birêwerê Kurd ê mezin Ehmedê xanîyê nemir, **“Mem û Zîn”** di sala 1695'an da nivîsiye û ew wek destanek ji gelê Kurd ra mîras hiştîye. Ev pirtûka gewre bûye Destana Neteweyî ya Kurdî. Bozarslan li ser **“Mem û Zîn”**ê ji nû ve xebitî û ew hem ji tîpên Erebi wergerand tîpên Latîni, hem ji wergerand Kurdîya xwerû û Kurdîya wê ya orijînal digel Kurdîya wê ya xwerû çap kir. Bi vî awayî, cara pêşîn ji xwendevanên Kurd ra îmkana çêbû ku dastana xwe ya netewî bi Kurdîyeka xwerû bixwînin û naveroka wê fam bikin. Bozarslan, ji bo **“Mem û Zîn”**ê **“Pêşkêşî”** yeka dirêj ji nivîsî û tê da hem Ehmedê Xanî, hem jî **“Mem û Zîn”** ji her alî ve dan naskirin. Her weha, li ser **“Mem û Zîn”**ê ji 1000'î zêde jêrenot nivîsîn û hin bûyer, hin tarîx, hin nav, hin babet û wd. yên ku di pirtûkê da cî girtine, bi wan jêrenotan zelal kirin û gihandin ronayîyê. Bozarslan, piştê xebateka weha dirêj û fire **“Mem û Zîn”** di Adara sala 1995'an da, di 300 salîya wê da ji nû ve çap kir.

**KEDA 30 SALAN
BERHEMÊN M. EMÎN BOZARSLAN
BIXWÎNIN**

HÎMDARÊ EDEBIYATA KURDÎ YA KLASÎK

Ehmedê Xanî (1652-1707)

M. YILMAZ

Ehmedê Xanî di sala 1652an de li Çolemergê hatiye dinê. Ew kurê Şêxê Îlyasê Rustem Begî ye. Weke tê zanîn, di sala 1695an de Mem û Zînê nivîsiye; wek Ferdewsî welatê xwe bi pênûsa xwe xemiland. Ehmedê Xanî bi rewşa xwe ve, bi baweriya ve, bi berhemên xwe ve behrekî bêbinî û bêserî ye. Nivîskar û lêkolvanên kurdan yên mîna **Celadet Bedîrxan, Qanatê Kurdo, Kamuran Bedîrxan, Aladîn Secadî, M. Emîn Bozarslan**, û hostayên din, li ser Mem û Zîna E. Xanî nivîsîne. Herwisn jî kurdnasên biyanî yên mîna **Orbelî, Oskar Man A. Jaba, Margarîta B. Rudênko** û gelekî edebiyatnasên din jî, li ser **Mem û Zînê** nivîsîne..

Lê nîfşa nûh jî wan nivîsarên kevn dubarkirine û pêşkêşê xwendevanan kirine. Lê ew dubarekirina kevn li dema niha nayê. Çimkî edebiyata îro hem dema borî hem jî pêşerojê, ji nûh ve, ava dike.

Beriya ku em derbasî babetê bibin, em navên çend klasîkeran binivîsînin, ew jî ev in:

- a) Edebiyata kurdî ya berê zayînê.
(Sînlekke U. 1200-1300)

Hîmdarê Edebîyata Kurdî

b) Edebiyata kurdî ya piştî zayînê
(Baba T. Ekbatana (900- 1000).

Eliyê Herrî 1400- 1500.
M. Ahmedê Batê 1400- 1500.
Melayê Cizirî 1500 (?)
Feqiyê Teyran 1500-1600.

Berhemên Ehmedê Xanî:

Mem û Zîn
Nûbar
Eqîda Îmamê

Weke tête zanîn, Ehmedê Xanî Mem û Zînê li ser çîroka Memê Alan avakirîye, lê çîrokê ji nû ve nivîsîye, bi ramanên hevdemiyê ve girêdaye û bi motîfên çandî, neteweyî û rêzanî ve xemilandîye û hêjahiya edebî ya sala 1600î li edebiyata cîhanê zêde kiriye. Lewre jî Ehmedê Xanî hem hîmdarê edebiyata kurdî û hem jî hevalbendê Shakespeare, Cervantes e...

Hin nivîskarên kurd dinivîsînin, dibêjin: "Mem û Zîn bingeha hemû eposan e". Dilê min jî dixwaze ku Mem û Zîn bingeha hemû eposan be. Ev xwestineke ye, nabe ku em vê xwestinê weke dîtineke zanistî diyar bikin. Ew kesên ku wisan dinivîsînin, ew bi berçavka hespê li Mem û Zînê dixwenin. Divê em wek Ehmedê Xanî tiştên rast û durist binivîsînin, em xwe nexin rewşa nivîskarên tirk yên ku li dijî rastiye pênûsên xwe bikartînin.

Di hin berheman de hatîye nivîsandin ku êserên " **Trîstan îsolde , Remeo û Julia û Aucçîn û Nîcotteyê**" li ser temaya Memê Alan hatine avakirin. Herwisane gelekî caran tê diyarkirin ku bingeha Mem û Zînê diçe digihêje sala 1300î. Bi bîrûbaweriya min, ev dîtin ne rast e. Çima ?

Ji ber ku ev berhemên jorîn yên ku min navên wan got , berî Memê Alanî (Mem û Zînê) hatine nivîsandin. Lewre ji mirov nikare bibêje, ev êserên jorîn li ser temaya Memê Alanî(Mem û Zîn) avabûne anku kopîya wê ne. Li gorî çavkaniyên zanistî Aucotte û 'îcolde çîrokeke Fransîzî ye ku hê di sala 1200an de hatiye

Hîmdarê Edebîyata Kurdî

dîtin. Ev çîroka hanê li ser eşqa du zarokan e, ku ew çawa li hemberî hemû zordariyan dibin yek. Trîstan û Îcolde jî di derûdora sala 1200an de hatiye xuyankirin. Ji ber van sedeman, ev tiştekî nakokî ye ku em bibêjin "Trîstan û Îcolde" li ser temaya Mem û Zînê avabûye.

Nivîskarên kurdan gelekî vêkolinan li ser Mem û Zînê çêkirine, lê bi baweriya min, piraniya lêkolînên wan dûrî zanistiyê ne. Çima ? Ji ber ku van nivîskaran xwestine eposa E. Xanî sereke nîşan bidin û ji eserên navdar yên mîna Remeo û Juliyê, ku ji aliyê Shakespeareyî ve (1593-1611) hatiye nivîsandin, jê bilindtir û naveroktir nîşan bidin. Em bi wermadin û fantaziyan negihêjin tu derekê. Ehmedê Xanî bi Mem û Zîna xwe hêjahiya edebî ya sala 1600î li edebiyata cîhanê zêde kirîye neku ew avakarê edebiyata cîhanê ye. Ji ber hêjahiya sala 1600î, ya bi navê "**Mem û Zînê**", ew hem berhemê kurdî û hem jî berhemekê navneteweyî ye. Herçiqas bi qasî berhemên navdar yên mîna **Remeo û Julia** û **Hamletê** jî mora xwe li dîroka edebiyata cîhanê nexistibe jî, ew berhemekê hêja ye. Divê em bi vî çavî li berhema navdar ya Ehmedê Xanî binêhêrin. Bi gotinekê din; hindî bes e pêwîst e em dev ji baweriyên hişk û pûç berdin û giraniya xwe bidin ser zanistiyên mayîn. **Mem û Zîn** destaneke piralî ye. Piralîbûna wê ji huner û zanebûna pênuşê tê. Têda edebiyata devkî û hîwûşiyê kurdî xurt e. Di Mem û Zînê de xeyalperestî, xwenperestî û sêhîrbazî jî heye. Bo nimûne:

Du kevokên mê û diya wan çawa ku çavên wan li Zînê dikeve, ew bi hev re dişewurî û di dawiya de têne ser baweriyekê, ew bawerî jî ev e; ew Zînê makulî Memoyî dibînin û lewre wê dixin nav perên xwe û difirinin, diçin ba Memoyî. Ev mêraniyek mîtolojîk e. Hespê Memoyî, Bozê Rewan wek têyran difire, bilind dibe ber bi esmanî ve difire (?). Ma ev ne bûyerên mîtolojîkî ne, çi ne ?

Ma pêwîst e ku em aliyê neteweyî bigirin û aliyê din berdin ? Gava ku em aliyên epîk û mîtolojîk jê bavêjin, hingê navê Mem û Zînê jî namîne.

Ma ne hîmdarê edebiyata yûnanî, **Homerosê** herdu berhemên xwe yên bi navên "**Îliaden û Odesî**" li ser kevneşopiya yûnanî ya devkî û hîwûşiyê avakirine. Anku li ser mîtolojiya Zeûsê. Weke tê zanîn, di mîtolojiya kevnare de bûyerên fantazî yên dûrî aqil hene.

Hîmdarê Edebîyata Kurdî

Di Mem û Zînê de jî wisan e. Yanê piraniya çîrokên cîhanê li ser fantazî û avakariyan avadibin. Ev fantazî û avakarî ji bo çîrokên kurdî jî derbas dibe.

Sedemên nivîsîna Mem û Zînê gelek in, lê hin ji wan sedeman ev in:

- a) Parvebûna Kurdistanê.
- b) Tunebûna serokekî kurdan.
- c) Tunebûna dewleta kurdî û desthilatdariya wê.
- ç) Mîtolojiya kurdî - edebiyata devkî.

Li ser naveroka Mem û Zînê dîtînen pircur hatine diyarkirin ku hin ji wan dîtînan derveyî naveroka Mem û Zînê ne. Lewre jî pêwîste ez çend gotinan li ser naveroka Mem û Zînê binivîsînim, ew jî ev in:

- a) Evîndariya agirçavî.
- b) Natiionalîzm- kurdperestî(kurdperwerî).
- c) Destbirakî û hevaltiya rasteqînî.
- ç) Hêza xêrxwaz û ya xêrnexwaz.
- d) Ol-gazînen dînî.

Çavkanî:

1. Textên, Brîtt- Marîa Larsson, Komvux.
2. Lîttatur, Orîenterîng for Gymnasîeskolan.
3. Combî Visuel, Nordîsk, Famîljebok. presenterar, lîtt.
4. Botan Amedî, Kurtler ve Kurdîstan tarîhî.
5. Mem û Zîn, Sara forlag , Stockholm, rûpel 7- 12.

ÇEND GOTIN LI SER ZIMAN

Û

ZIMANÊ KURDÎ

Sîpan

Ziman weke dara fêkiye. Çawa mirov guhnede darê, û li gora demsalan çî pêwîste ji bo jîyana wê neke, ew dikeve bin barê hişkbûnê, yan jî mirov ji fêkîyê wê bê par dimîne. Ne tenê bê par mayina fêkî yan windakirina belg û şaxan, lê demeke wisa tê, ku êdî dar pelan venake, şax jî roj bi roj ber bi hişkbûnê diçin û hêdî hêdî ev nexweşî û xeterî xwe berdidin koka wê û berjêr dibin. Ziman jî di vî warêde wisaye.

Ev rewş, êdî terqînê ji dilê mirov tine û li zengilê mirinê, ji bo jîyana wî jîndarî dixê. Lê hîna dema dawîyê nehatîye. Mirov li hember vê sekeratê (îşkên mirinê) û mij û morana mirina wêde, nema kare bêje tev tiştên ji bo domandina jiyana wî gereke bêkirin, qediyane.

Riya xelaskirina (parastina) wî heye! Wek çî? Wek zimanê me! Ne gereke, ku

em gelek dûr herin. Di bîra me tê. Ma gelo di bîra kê nayê, ku zimanê me jî ketibû koka xwe û êdî gur hatibû wî. Belg nemabû. Şax hişkdibûn. Lê, çî mabû? Rehên, bi dehên metran, ku xwe berdabû nav axê û ew axa bi xêr û bêr, ku wek mortal ew parast heta roja me hat. Çî mabû? kevna-refîya wî, ya ku ruhên wî, ji nav sedsalên dîrokêve tên.

Lê gereke em jibîr nekin, ku ew dara ji mirinê hatîye parastin, û îro jî hatîye konaxa hilberiyê bi zehmetî û bi xwîdan gihîştîye vê konaxê. Wek xebatên di tev waran de tênkirin, çawa gav bi gav bi pêşde diçe heta digîthe qonaxekê, xebata li ser zimanê me jî, bi vî awayî çêbûye.

Gereke ku, em bi dilgermî, sipasî û giramîyên xwe ji wan kesan re pêşkêşbikin, ku li hember hişkbûna vê darê, bi rêkeyî sekinîn, û ew avdan

û carek din bûne sebebê saxkirina vê dara xweş, ya ku em di vê kelej û germêde xwe didin ber sîya wê û xwe diparêzin. Nedûre ku îro şaxên wê hîn tenik bin, lê ji bo mezinbûna wê keft û lefta têkirin, em bi dilxweşî dibînin, kêfxweşdibin û dilşadibin û pê serbilind dibin.

Ji bo çî bi wê em dilxweş û serbilind dibin?

Dema em li dîroka netewên gelek kevnarên ku hebûn dinêrin, mirov dikare bêje; derveyî navên wan pêve tişteki wan nemaye. Gelek mînakîyan em dikarin li ser netewên ku îro bi yekcarî ji holê hatine rakirin bidin. Sedemên ji holê rakirina wan jî ewe ku di pêvajoya dîrokêde nema karin zimanê xwe bidomînin. Her wek tê zanîn, mirov ji cîvakê re bikare bêje, gereke yekîtiya ziman hebe. Ev jî bûyerek bingeniye. Em dibêin netewê me ji vê qonaxa xeteriyê derbasbûye. Lê tev vatîniyên (wezîfe) me, li hember

zimanê me hîn neqediyan.

Bi kêmasî, tiştên ji tev kesian gereke bê xwestin çine? Nemaze, kesên ji xwe re welatparêz, pêşverû dibêjin û ji bo xelasiyê keft û leftê dikin, çî dikarin bikin? Em dixwazin bidin xwuyakirin, ku xebata di rîya ziman de bêkirin, ne tenê ewe ku mirov nivîskar be û binivîse. Gelek kar hene, dibe ku ji me ve biçûk bêne xwîyakirin, lê em li ser wan bipûnîjin, girîngiya wan di jîyana ziman de baş emê bibînin.

Îro kesekî ku salên wî 50 - 60 in, em jê dixwazin bîst û sîh salan li paş xwe binêre û hinek li ser bipûnîje û birame. Sîh, çil sal berê niha, klam û bêritên ku di dawetan de dihatin gotin, îro hêdî hêdî têne jibîrkirin. Ez bawerim, ew kes dema bi şûnde vegere û binêre û vê gotina me di bîr bîne, ji seda sed wê li ser vê gotinê, bi vî awayî birame: "Di bextê min de be ev camêr rast dibêje. Dema ez panzdeh salî bûm, bi kêmasî min deh heta bîst

kelamên govendê jiber dizanîn, lê îro ez dikim nakim şes yan jî pênc ji wan nayên bîra min."

Belê gelî xwendevanan, ma ev tiştêkî gelekî giran e, ku em nikarin pêkbînin. Yan em hînî tiştên giran(!) û mezin(!) bûne û bo tiştên hevqas "piçûk û sivik" re, saet û rojên me tejiîne, û demên me yên vala tunene(!). Ez nebehwerim!

Ji bo hûn jî nebehwerin, de fermo werin, em tev bi hev re, hilberînyên gelê me, yên çandî, pêşeyî, zargotinî û h.w.d. çi hene em mil bidin milê hev, ji warê devkîde derînin. Û ji bo em wê dara ku me ji germ û kelêjê diparêze bikin şax û pel, da xemla wê xweştir bibe.

Sîpan

ÇEND GOTINÊN BALKÊŞ JI BO ZIMANZANÊN KURD

Gotina min ji bo zimanzanê Kurd e. Çend gotinên min ji wan kesên xwe zimanzan dihesibînin re heye. Bê goman, ev kes zanayê zimanê Kurdî ne. Lê belê, rovîyek gerhok, çêtire ji şêrekî razayî..... Van xweşmêran heya îro çend berhem li ser zimanê Kurdî weşandine? Çi kêmasî ji nava zimanê Kurdî derxistîne, çi li zimanê Kurdî zêde kirine? Yan, zimanê Kurdî û gelê Kurd ne hewceyî ku ev zimanzan hewl bidin û li ser zimanê Kurdî hin karubar bikin, berheman li ser bi weşînine. Ew zimanê ku hêj ferhenga wê bersîva demê nedê, tê wê manê ku zimanzan tê de tune ne. Li gorî min, zimanzanê ku li ser ziman ne xwedî berhem û gotar be, ne ziman zan e. Zimanzanê mal û demadorên xwe ye.

Medenî FERHO

HUNERMENDÊ AHÊNGBÊJ BEŞAR ZAXOYÎ

Beşîr BOTANÎ

JIYANA WÎ

Kek B. Zaxoyî 1945 li Zaxoyê hate cîhanê. di sala wî 1952'an de dest bi xwendinê kir. 1956, dilê wî kete muzîkê û wî dixwest bibe kemanvan. Piştî hingê hevalekî wî ûdek hebû, navê wî kek Feço bû û kek B. Zaxoyî biraderiya wî kir. Kek Feçoyî nedizani muzîkê lêbide, wisan kek B. Zaxoyî jî... Kek B. Zaxoyî ûda biraderê xwe sê-çar rojan dihanî nik xwe. Careke din, biraderê wî sê-çar rojan dibir nik xwe û carna ew bê ûd dima. Wisan û bi vî rengî sê-çar heyvan dikêşa... Piştî hingê dayika wî gote wî ku baştir e heger ew ûdek ji xwe re çêbike. Wî tirarek(piyanek), çermek, darek û naylona şokan berhev kir û ûdek dirist kir. Wî pê re lêdida û hezkirina hunerê ta 1961 kêşa.

Kek B. Zaxoyî 1963 dest bi

xwendina ûdê li nik fêrkar (mamoste) Mihemedî kir. Hingê wî gelek guhê xwe dida radyoya kurdî-Bexdad. Li gor dîtina wî ku stranên folklorî yên wê demê xweş û resen bûn. Digel vê jî wî gelek guhê xwe dida stranên nû û bi taybet yên hunermenda hêja Gulbi-harê. Kek B. Zaxoyî roj bi roj ew bû jîrtirîn xwendevan li pûlê (dersxanê) û bû ûdvanekî jêhatî. Ew 1968 çû radyoya kurdî-Bexdad. Dengê wî ji aliyê komîteyêke dengî ve hate pejirandin û hingê wî du stran tomar kirin. Ya yekê " Wey delal" û ya din " Min nezanî ". Dîsan di wê salê de wî çend stran li TV- Bexdadê tomar kirin û li gelek ahêgên hunerî beşdar bû.

1970, gelê kurd li başûrê welêt mafê xwe wergirt. Li wê derê gelek ahêgên muzîkî hatine berhevkirin û kek B. Zaxoyî jî beşdar bû û wî bi hunera xwe ya resen bala hunerhezan kêşa.

Hunermend B. Zaxoyî

Wî digel gelek hunermend û
hunerhezên navdar têkilî hebû,
kar kiriye û kar dike. wek Dr.
Bedirxan Sindî, Gulbihar,
Cemal , Mihemed Qedrî,
Se`dula Bamernî, Eyaz Zaxoyî
û hd.

HUNERA WÎ

Hunera wî kurdî ye û ji kaniya
Zaxoka Behdînan e. Ya ku di
navbera Botan û Behdînan de
dikeve. Wî ji bandora muzîka
devera Botan gelek awaz
peyda kirine û digel vê jî hel-
bestên melayê Cizirî bi
rengê zanistî strandine.

Morka(stîla) wî ya taybet
heye û ew xwediye dengê
xweş û coş e. Ew Dikare baş
û b awayekî zanistî dengê xwe
bi karbîne. Wî, helbestên dew-
lemend, kûr û rengîn ji xwe re
hilbijartine. Hema ji ber van
ûştan (sedeman) hunermend
B. Zaxoyî cîhekî baş li mey-
dana hunerî girt û dengê wî li
çar aliyên welêt belav bû.
Digel vê jî şal û şapikên wî jî
ciwan bûn.

Çend nimûne ji stranên wî

1- Ey felek

Helbest : Dr. B. Sindî,
Awaz û deng : B. Zaxoyî

Ey felek bo te dinalim

bo çî nêrgizçirmis în
Ew çima bextê me ho ye
em bêdost û bêkes în...

2- Ez keç im

Helbes: Dr. B. Sindî
Awaz : B. Zaxoyî
Deng': Gulbihar û B. Zaxoyî

Gulbihar :

Ez keç im, keça gundan im
Kulîlka serê lawan im
Rîhana rez û çeman im
Lawiko ez bêrîvan im

B. Zaxoyî :

Bêriyê tu xwînşêrîn î
Dilreq î û lêvhing`vîn î
Bişkur be gava mi` dibînî
Bêriyê ez evîndar im...
3-Ciwana min

Helbest û deng : Se`dula
Bamernî
Awaz : B. Zaxoyî

C`wana min tu rewşen î
d`gel bayê spêdê d`kenî
d`gel bayê spêdê d`kenî
d`gel bayê spêdê d`kenî..

Beşîr Botanî
Zaxo , Gulana 1994

NIVÎSKARÎ Û BERPIRSIYARÎ

Z. SÊXMÛS

Di jiyana mirovî de, her têkilî li ser bingeha berjewendiyên dihête danîn. Berjewendiyên mirovî dibin sedemên pêwendiyên. Hemû têkilîyên ku di navbera mirovan de çêdibin li ser berjewendiyên curbe- cur çêdibin. Gava ku berjewendiyên mirovî ji hev dûr dikeve hîngê têkilîyên mirovî jî ji hev dûr dixe. Ev têkilî rêzanî be ne rêzanî be nayê guhartin. Tiştê ku dihête guhartin jiyana mirovî bi xwe ye. Dema ku mirov ji civatekê sûd wernegire, hîngê mirovî li dijî wê civatê dixebite. Carna jî mirov ji xwe re dinyayekê ava dike, ku ew dinya tune ye. Yanî mirov bi nav rewşenbîr û nivîskar e. Lê bi berçavika hespê li dabeşan dinêre.

Mahmut Baksî pirtûkekê bi swêdî li ser kesên ku keçan ji Kurdistanê tênin, dizewicin û paşê wan berdin, nivîsîne, ku navê pirtûkê "**Bûka Vîdeoyê**" ye. Ev pirtûk weke seneriyoyekê hatîye amadekirin. Di pirtûkê de behsa nebaşîya kurdan dihête kirin. Ji lew re dê xizmetê bike ji bo dijminên gelê kurd. Gava dijminê kurd dest diavêjin namûsa keçên kurd M. Baksî bêdeng dimîne. Lê ew li kêmasiyên kurdan digere. Xwezî ewqas jî li kêmasiyên dijminê bigerîyana. Ji lew re dibêjim: Alîkî em û alîkî ew; li aliyê me **Şêx Seîd, Seyid Riza, Qadî Mihemed, Bedir-Xan, Cegerxwîn, ...** û li aliyê din Mahmut Baksî, Rêber, Îdrîsê Bîtlîsî... Gelekî Kurd hene ku ew di nav çarçewên Ewropayê de dijîn. Li wir çî dibînim, çî dikin, çawa dijîn, dibêjin qey jiyana gelê kurd jî wisan e. Rast e ewropî di hin waran de pêşketine, welatên xwe xemilandine. Heger rewşenbîrên kurd demokrasîyê, serxwebûnê bixwazin, divê bikevin nav gelê xwe û bibin rêber û pêşîvanên gël. Rewşenbîrên kurd divê çewtî û nezaniyan rexne bikin û enîyekê şer li hemberî sextekarî û paşverûtiyê li dar bixin û bixwe jî bibin şervanekî ji bo azadkirina welatê xwe.

Armancên mirovî anku rewşenbîrekî ji bo civatekê li ser çend xalên bingeheşî ava dibin, ew jî ev in:

1- Demokrasîya piluralîzmê.

2- Azadiya hiş û fikir.

Nivîskarî û Berpirsîyarî

3- Biratî û wekhevî.....

4- Berpirsîyarî (ligorî M. Baksî rewşenbîrekî kurd dikare di dersxanê de mîz bike û paşê bibêje ev " demokrasi" ye)

5- Alîkarî-pîştgirî ji bo pêşveçûna civatê.

6- Alîkarî ji bo gelên cîhanê yên bindest.

7- Azadiya çapamenî.

Azadiya rastiyê ew e ku, nivîskar di fikir û bîrên xwe de azad be, di bin hîkariya tu dewletekê de nemîne, hîngê azad e. Mirovekî rewşenbîr, ku bi serê xwe nefikire, bi serê xelqê bifikire, ew kes ne azad e. Yanî nivîskar di bikarhanîna pêûsa xwe de ne azad be, pêûsa xwe ligorî xwestina dilê xwe nikaribe bikarbîne; hîngê ew ne azad û ne jî dikare bibe rewşenbîrekî kurd. Rewşenbîrî ne ew e ku tu xwe teslîmî dewleteke ewropî bikî. Mirovê rewşenbîr berê her tiştî şeref û namûsa xwe diparêze. Divê rewşenbîrekî kurd xwe erzan û sifîk neke. Çimkî dostên mirovê bêrûmet û sivik tune ne. Herkes dikare bi mirovê sivik bileyîze û papîza xwe pê bike. Bi gotinekê din herkes dikare wî bikire û bifiroşe. Kevira giran di cîhê xwe de naleqe. Berê li Swêdê kurd gelekî erzan û bêrûmet bûn, kesî silav li kurdan nedikir. Ji ber ku rewşenbîrên kurd ji bo mafên xwe yên kesaniyê her pisitiyê kirin. Divê rewşenbîrekî kurd ji bo berjewendiyên dijminî pêûsa xwe bi karnehîne. Rastî ev e ku gelekî kes bi navê rewşenbîrên kurd pêûsên xwe ji bo berjewendiyên dijminî bikartînin û hemû kesaniyê û nasnameya xwe ya neteweyî dixin bin lingên xwe û xwe davêje hembêza dijminî. Bi bîrûbaweriya min ev xweşîyekê kurdan ya neteweyî ye ku dibe sedemên ku baweriya mirovî bi şoreşa neteweyî û demokratîyê nehê. Herwisan ev nexweşî gelek caran dihêle ku baweriya mirovî bi heval û dostan jî nehê." M. Baksî û yên mîna wî tu qîmetê nadine dostaniyê. Dema ku karê xwe bi kurdan diqedînin, hîngê wê dostaniyê dixin bin piyên xwe û xwe diavêjin hembêza kesên din. Divê dostanî li ser berjewendiyên gelemperî were meşandin û pêşxistin. Mirovekî rewşenbîr tu caran bi netewpîskarî û netewînkariyê xurt û bilind nabe. Ew bi vir û derewan nikare bi neteweyekê bileyîze û pê bikene.

M. Baksî bi vê pirtûka xwe bi hawayekî eşkere dijîtiya gelê Kurd dike. Her nivîskarek berpirsîyariya xwe heye. Xwîya ye ku berpirsîyariya M. Baksî jî li dijê gelê Kurd provakasyonî ye. M. Baksî helwesta xwe derxist holê. De bila êrişê gelê Kurd bike. Dîrok tu car wî efû nake.

XWENDEVANÊN DELAL!

We kovara **Helwest** hejmara yekemîn xwend. We baş dît an na, ew li gor dilê herkesî cuda ye. Dibe ku hinek ji we kovarê baş bibînin, biecibînin, henîkên din jî necibînin. Ji bo kovarê helwestê we çi dibe bila bibe, divê hûn ewil destê xwe bidin ser wijdana xwe û vê pirsê ji xwe pirs bikin: "Ji bo mineqeşe û rex-negiriya çandî, edebî hewcedarîya kovarek heye an na?" Heger hûn dibêjin heye û pêwistîya kovarek weha dibînin, divê hûn hendî jivir û pêve kovarê bixwînin, bibin abonê wê.

Nivîskarên kedkar, ger hûn dixwazin li ser babetên çandî û pirsên edebî mineqeşe û gengeşe zêde bibin, hûn jî beşdarê mineqeşeyan bibin. Rexneyên edebî binivîsînin, zanatîya xwe ji xwe re berşê nedin, xwendevanan jî bikin şîrkê zanebûnîyên xwe. Lêkolîn û rexneyên îlmî-zanîstî binivîsînin û ji kovara **Helwestê** re bişeynin.

Kovarên Kurdî, kovara **Helwestê** birayê we ye. Divê hûn bi çavê xweş û biraîyê lê binêrin. Hûn jî nûhderketina kovara **Helwestê** di nav rûpelên xwe de bidin danasînê. Rexne û pêşniyazên xwe yên li ser kovara **Helwest** binivîsînin. Kovara **Helwestê** her tim bixwînin, dibe ku di nav rûpelên kovara **Helwest** de ji bo kovara we rexne hebin, divê hûn bixwînin û ji rexneyan hayîdar bibin. Hemû nivîskarên kovarên Kurdî û tev nivîskarên Kurd, hûn jî kovara **Helwestê** bixwînin, dibe ku ji bo berhemên we nivîsên rexnegiriyê di kovara **Helwestê** de hebe. Ji bo ku hûn kovara **Helwest** bixwînin, divê hûn bibin abone. Em ji yên ku abone nebin re kovarê naşeynin. Bibin abone! Hûn nebin abone û paşê ji bo we nivîsek di kovarê de derbikeve vêca hûn bi çiran li pey kovarê bigerin, hûn dê nebînin. Heger bi we re meraq tunebe û hûn ewqas bi xwe emîn in ku hûn ji bo tu tiştek meraq nakin, wê gavê nebin abonê kovara **Helwest**. Îlim-Zanîstî li ser bingeha şûphê û meraqê ava dibe. De hûn zanin, dixwazin bibin abone, dixwazin nebin. Heger hûn nebin abone, û bi nivîsên xwe mil nedin kovarê, kovar dê pêste neçe, dewlemend nebe. Alîkarî bikin ku kovara **Helwest** bijî. Jîyandina kovara **Helwest** ji bo pêşketina çand û edebîyata Kurdî pêngavek e.

Em hejmara yekemîn a kovara **Helwest** ji we re birê dikin, dişeynin. Heger hûn bibin abone em dê hejmarên din jî ji we re bişeynin, heger hûn nebin abone, em ji we re hejmarên din naşeynin. De bimînin di xweşyê de.

Kovara Helwest

XELATA KURTEÇÎROKA KURDÎ

Çîrokvanên delal û xûşewîst, kovara çand û edebîyata Kurdî **Helwest**, we dawetê beşdarîya pêşbiriya kurteçîroka Kurdî dike.

Qaîdên vê pêşbaziye ev in:

- 1— Kurteçîrok nûh be. Di tu weşanek de nehatibe weşandin.
- 2— Dirêjbûna çîrokê ne pêtirê 10 rûpelan be.
- 3— Her çîrokvanek bi çîrokek beşdar dibe.
- 4— Çîrok li ser dîsketa datayê an ku bi dextîloyê nivîsandîbe.

Xelata Yekemîn — Salek abonetiya rojnameya **ROJÊ**.

Xelata Duyemîn — Dîyarîkirina 10 pirtûkên bijarte.

Xelata Sêyemîn — Salek abonetiya kovara **HELWESTê**, kovara **ŞANO û SÎNEMA** û kovara **NÛDEMê**.

Digel sipasîyên kovara **Helwestê**.

Adres: Lokman POLAT

Tensta Alle 43 . 2tr.

16364 SPANGA/SWEDEN

PIRTÛKÊN ÇAPBÛYÎ

TORINA ŞÊX SEÎD

EVÎN Û JÎYAN

JIN Û ZÎNDAN

XWÎN

Û

HÊSTIRÊ ÇAVAN

*

ﻩ ﺟﯩ ﺑﻮ ﺯﺍﺭﻭﻛﺎﻥ

ÇÎVANOKA EVÎNÊ

Derket

Berhemên Lokman Polat

Bixwînin

Weşanên Çanda Nûjen
(Modern Kultur Förlaget)

* * * *

REWŞA EDEBÎYATA KURDÎ

Bi nivîskarên Kurd re
HEVPEYVÎN

Amadekar
Lokman POLAT

CÎHANA ÇANDÎ Û EDEBÎ
(Danasîna bi sedan pirtûkên Kurdî)

MÊRXAS
Serpêhatiyên Kurdî

HAWAR Û GAZÎN
(Bese Şerê Bîrakûjiyê)

Pirtûkên Lokman POLAT

DERDIKEVE

Weşanên Çanda Nûjen

HELWEST
Kovara Çand û Edebîyata Kurdî
Hejmar / No: 1 — Sal / Year:1995

Lokman POLAT
EVÎNDAR
Derdikeve
Weşanên Çanda Nûjen

Helwest = ISSN - 1400 - 9404